

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY

České tradice v mateřské škole
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Terezie Bártlová
Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: PhDr. Eva Koželuhová, Ph.D.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí PhDr. Evě Koželuhové, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat za podporu, pomoc, psychickou oporu i rady svým rodičům, své sestře, mým bývalým učitelkám ze základní školy a především všem učitelkám, které se zapojily do mého výzkumného šetření a umožnily mi tak celou práci zdárně dokončit.

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

Jméno a příjmení: **Terezie BÁRTLOVÁ**
Osobní číslo: **P19B0362P**
Adresa: **Lábkova 14, Plzeň – Skvrňany, 31800 Plzeň 18, Česká republika**

Téma práce: **České lidové tradice v mateřské škole**

Téma práce anglicky: **Czech folk traditions in nursery school**

Vedoucí práce: **Mgr. Eva Koželuhová Ph.D.**

Zásady pro vypracování:

Cílem práce je zjistit, jak je v mateřských školách využíváno při plánování vzdělávacího obsahu téma českých lidových tradic. V teoretické části budou objasněny zásady a možnosti tvorby vzdělávacích obsahů na úrovni školních a třídních programů a představeny některé české tradice. V praktické části bude vedeno kvalitativní šetření s využitím designu více případové studie. Ke sběru dat bude využito rozhovorů s učitelkami a analýzy školních a třídních vzdělávacích programů.

Seznam doporučené literatury:

1. JANOVEC, Ladislav. *Český rok: velká kniha lidových zvyků a tradic*. 3. Říčany: SUN, 2018. ISBN 978-80-7567-325-1.
2. KUPCOVÁ, Zuzana, Hana NÁDVORNÍKOVÁ, Veronika RŮŽIČKOVÁ, Eva SVOBODOVÁ a Alena VONDRUŠKOVÁ. [2016]. *Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-292-9.
3. PITROVÁ, Pavlína. *Český rok: lidové tradice a zvyky*. Praha: Fragment, 2016. ISBN 978-80-253-2709-8.
4. *Praktický průvodce třídním vzdělávacím programem mateřské školy*. In: . Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2006.
5. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha, 2018.
6. SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
7. ŠYŠLOVÁ, Zora, Radmila BURKOVÍČOVÁ, Jana KROPÁČKOVÁ, Kateřina ŠILHÁNOVÁ a Lucie ŠTĚPÁNKOVÁ. 2019. *Didaktika mateřské školy*. Praha: Wolters Kluwer. Řízení školy (Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7598-276-6
8. ŠYŠLOVÁ, Zora a Lucie ŠTĚPÁNKOVÁ. 2019. *Třídní projekty v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1480-9.
9. ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. 2018. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1302-4.
10. ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

Podpis studenta: *Bártlová*

Datum: 14. dubna 2021

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Obsah

Obsah	5
Úvod	8
1 Systém kurikulárních dokumentů v České republice	9
2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	10
2.1 Cíle předškolního vzdělávání.....	10
2.1.1 Rámcové cíle.....	10
2.1.2 Klíčové kompetence	11
2.1.3 Dílčí cíle.....	11
2.1.4 Očekávané výstupy	11
2.2 Vzdělávací obsah	11
2.2.1 Vzdělávací oblasti.....	12
3 Školní vzdělávací program.....	13
3.1 Části ŠVP.....	13
3.1.1 Obsah vzdělávání v ŠVP.....	13
3.1.2 Naplňování dílčích cílů prostřednictvím lidových tradic	14
4 Třídní vzdělávací program	17
4.1 Návaznost TVP na školní vzdělávací program.....	17
5 České zvyky a tradice v mateřské škole.....	18
5.1 Dary země – sklizeň.....	18
5.1.1 Dožínky.....	19
5.1.2 Dočesná.....	19
5.1.3 Vinobraní	20
5.2 Posvícení.....	20
5.3 Dušičky	21
5.4 Sv. Martin	21
5.5 Advent.....	22
5.5.1 Adventní symboly.....	23
5.5.2 Sv. Barbora	24
5.5.3 Sv. Mikuláš	25
5.5.4 Sv. Lucie	26

5.6	Vánoce	26
5.6.1	Vánoční symboly	27
5.6.2	Vánoční zvyky	29
5.7	Nový rok	30
5.8	Tři králové.....	31
5.9	Hromnice	32
5.10	Masopust.....	33
5.11	Vynášení Morany (zimy)	33
5.12	Velikonoce	34
5.12.1	Velikonoční dny.....	34
5.12.2	Velikonoční symboly	35
5.13	Pálení čarodějnic.....	37
5.14	První máj.....	37
5.15	Den matek a Den otců.....	38
6	Shrnutí teoretické části.....	39
7	Popis výzkumu	40
7.1	Cíl výzkumu.....	40
7.2	Výzkumné otázky	40
7.3	Metodologie a použité metody	40
7.4	Výzkumný vzorek.....	41
7.4.1	Průběh šetření	42
7.4.2	Výsledky šetření	42
7.4.3	Odpovědi na výzkumné otázky.....	49
7.4.4	Shrnutí a vyhodnocení výzkumu	51
7.5	Co si odnést z výzkumu	51
	Závěr	53
	Resumé.....	54
	Summary.....	54
	Seznam použité literatury a pramenů.....	55
	Seznam použitých zkratk	56
	Zkratky použité v teoretické a praktické části	56
	Zkratky použité pro identifikaci zdrojů dat u jednotlivých případů	56
	Seznam tabulek a obrázků	57

Seznam příloh.....	58
Přílohy.....	59
I. Návrh otázek k bakalářské práci	59
II. Ukázka přepisu rozhovoru č. 3	60
III. Ukázka kódování	62

Úvod

Předškolní vzdělávání má za cíl rozvíjet osobnost dítěte po všech stránkách. Podílí se na zdravém, citovém, rozumovém a tělesném rozvoji, osvojení si základních lidských hodnot a mezilidských vztahů. Toto vše se dá také rozvíjet na základě lidových říkadel, písniček, pohádek, zvyků a tradic.

Pokud chceme, aby náš národ dále žil a znali ho další a další lidé, je potřeba vzbuzovat zájem o lidovou kulturu již u dětí předškolního věku. Lze ho rozvíjet např. pomocí her, tanců, říkadel nebo nápodobou, připomínkou různých tradic, které děti společně s učiteli mohou prožívat. Mělo by to být součástí vzdělávací nabídky v každé mateřské škole.

Pro lepší a hezčí zážitek z tradic lze některé svátky uspořádat společně s rodiči a připomenout si a oslavit některé zvyky a tradice.

Cílem práce je zjistit, jak je v mateřských školách využíváno téma českých lidových tradic, do jaké míry je zpracováno ve školních a třídních vzdělávacích programech různých mateřských škol.

V teoretické části uvádím jednotlivé dokumenty, které jsou závazné pro práci učitelek v mateřských školách, jejich cíle a obsah. Dále představuji jednotlivé české tradice a zvyky a možnosti jejich zařazení v jednotlivých dokumentech, týkajících se výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření – rozhovory s učitelkami několika mateřských škol z Plzeňského a Jihočeského kraje o jejich zkušenostech z práce s tradicemi. Zároveň se také zabývám analýzou jejich školních a třídních vzdělávacích programů s přihlédnutím k využití tradic a oslav.

1 Systém kurikulárních dokumentů v České republice

V České republice je školství založeno na dvouúrovňovém kurikulu – státním a školním. Kurikula na školní úrovni vycházejí z kurikulárních dokumentů státní úrovně. Mezi kurikula státní úrovně řadíme Národní program vzdělávání a Rámcové vzdělávací programy.

Národní program vzdělávání vymezuje obecný základ pro celkové vzdělávání. Z něho vycházejí rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé etapy vzdělávání – předškolní, základní a střední. Pro tuto práci je důležité státní kurikulum pro předškolní vzdělávání – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Z tohoto kurikula vychází kurikulum na školní úrovni – Školní vzdělávací program. Toto kurikulum má své náležitosti zakotvené právě v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, se kterým musí být v souladu. (Smolíková et al., 2021)

2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

„Rámcový vzdělávací program je dokument, který vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku.“ (Průcha, Koťátková, 2013, str. 77)

Tento dokument je důležitý pro činnosti učitelky mateřské školy, které z tohoto dokumentu vycházejí a podle něj zpracovávají Školní vzdělávací program. Je to ale také veřejný dokument, který je volně přístupný pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost. Stanovuje základ vědomostí, na které navazuje základní vzdělávání. (Smolíková et al., 2021)

2.1 Cíle předškolního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání člení cíle předškolního vzdělávání do čtyř kategorií, které jsou ale vzájemně propojené. Tyto čtyři kategorie jsou rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle a dílčí výstupy.

Je důležité vědět, že rámcové cíle neboli záměry předškolního vzdělávání a dílčí vzdělávací cíle jsou důležité pro pedagoga, aby věděl, co je jeho úkolem, zatímco klíčové kompetence a očekávané výstupy jsou ve vztahu k dítěti, říkají nám, co má dítě na konci předškolního vzdělávání umět a znát.

Cíle předškolního vzdělávání jsou závislé na potřebách společnosti, směřují k osobnostnímu rozvoji jedince a celé jeho osobnosti. (Syslová et al., 2019)

Jak píše Svobodová: „Vzdělávání, tedy i předškolní, je třeba chápat jako proces, který začíná hodnocením vzdělávacích podmínek a diagnostikou dětí. Sledujeme, co již děti umí, co je nejvíce zajímavé, diagnostikujeme úroveň rozvoje jednotlivých kompetencí.“ (Svobodová et al., 2010, str. 44)

2.1.1 Rámcové cíle

Rámcové cíle jsou tři základní, které se učitelé v mateřské škole snaží naplňovat. Tyto tři cíle jsou: rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání; osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost; získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.

Pokud jsou tyto cíle naplňovány, směřuje vzdělávání správným směrem. Při naplňování těchto cílů dochází také k získávání základů klíčových kompetencí.

Učitel by tyto tři cíle měl brát jako univerzální, přirozené a všudypřítomné, tedy se dají naplňovat nejen při plánovaných činnostech, ale také při běžných situacích během celého dne v mateřské škole. Učitel by si měl uvědomovat, že dítě ovlivňuje i svým chováním a svými postoji. (Smolíková et al., 2021)

2.1.2 Klíčové kompetence

„Klíčové kompetence reprezentují v současném vzdělávání cílovou kategorií vyjádřenou v podobě výstupů.“ (Smolíková et al., 2021, str. 10)

Klíčové kompetence v předškolním vzdělávání jsou tyto: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence činnostní a občanské.

Kompetence vychází ze společenských hodnot a představ, jaké kompetence jsou důležité ke spokojenému a úspěšnému životu. Získávání těchto kompetencí je dlouhodobý proces, který začíná právě již v předškolním věku a dotváří se v průběhu života. Je proto důležité, aby byly naplňované kompetence všech oblastí.

Pokud mají děti z mateřské školy dobré základy těchto kompetencí, je poté větší pravděpodobnost, že se budou dále správně a kvalitně rozvíjet. (Smolíková et al., 2021)

2.1.3 Dílčí cíle

Dílčí cíle můžeme jinak nazvat také jako výukové cíle. Vyjadřují konkrétní záměry jednotlivých vzdělávacích oblastí. Průběžné naplňování těchto cílů vede k dosažení očekávaných výstupů. Výsledky naplňování těchto cílů jsou viditelné na změnách dětských vědomostí, dovedností a v celkovém jejich osobnostním rozvoji. (Syslová et al., 2019)

2.1.4 Očekávané výstupy

Očekávané výstupy, které můžeme jinak nazvat výsledky vzdělávání, jsou základem budování klíčových kompetencí. Učitel proto, aby věděl, že tyto kompetence rozvíjí, musí sledovat jejich růst u dětí, ke kterému slouží pedagogická diagnostika a hodnocení vzdělávání. (Syslová et al., 2019)

2.2 Vzdělávací obsah

Vzdělávací obsah nám obecně říká, co by učitelé děti předškolního věku měli naučit. Je stanovený pro celou věkovou skupinu dětí od dvou do šesti (sedmi) let. Vzdělávací obsah je propojený celek všech vzdělávacích oblastí.

Učivo, které se děti mají naučit, je v každé oblasti zmíněno v podobě činností (vzdělávací nabídce). Obsahy jednotlivých oblastí na sebe vzájemně navazují tak, aby nám připomněly, že je třeba pracovat se všemi oblastmi a propojovat je. Rámcový vzdělávací program nám nabízí pouze nabídku činností, jak danou oblast můžeme u dětí rozvíjet. Tato nabídka je dále konkretizována ve školním vzdělávacím programu a poté v třídním vzdělávacím programu. (Smolíková et al., 2021)

„Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti jsou nazvány: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět.“ (Smolíková et al., 2021, str. 15)

Učitelé mateřské školy učí děti rozumět životu v naší společnosti tím, že jim pomáhají rozvíjet potřebné dovednosti. Snahou učitelů by mělo být zprostředkovat dětem poznání kulturních tradic, systému hodnot a idejí, ale také sociální vzorce chování. Díky tomu se dítě učí rozumět životu v naší společnosti. (Průcha et al., 2016)

2.2.1 Vzdělávací oblasti

Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou rozděleny do několika částí: dílčí cíle (záměry), vzdělávací nabídka a očekávané výstupy (předpokládané výsledky). Jsou takto členěné, aby se v nich učitelé dobře vyznali a lépe se jim tak s nimi pracovalo.

Dílčí cíle představují, co bychom u dětí měli sledovat a podporovat.

Vzdělávací nabídka představuje možnosti, jak jednotlivé cíle naplnit a dosáhnout tak výstupů (výsledků). Pro pedagogy je to obecná nabídka, co s dětmi v praxi dělat, možnosti činností nebo příležitostí, díky kterým pomáhají u dětí rozvinout jejich schopnosti a dovednosti.

Očekávané výstupy představují to, čeho bychom měli u dětí dosáhnout. Každé dítě je jiné, a tak je u každého odlišné, v jaké míře jednotlivé výstupy naplní. Tyto výstupy jsou formulovány pro celou dobu předškolního vzdělávání.

Na závěr každé oblasti jsou uvedena možná rizika, která mohou ohrozit vzdělávací záměry. Upozorňují tak učitele, čeho by se měli vyvarovat. (Smolíková et al., 2021)

3 Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací program je závazný jak pro učitele mateřské školy, tak pro ostatní personál mateřské školy, ale je také určen rodičům dětí navštěvujících danou mateřskou školu. Tento program je tedy důležitý pro každého, kdo se podílí na vzdělávání dítěte. (Svobodová et al., 2010)

Školnímu vzdělávacímu programu se jinak také říká školní kurikulum. Každá mateřská škola má vypracovaný svůj vlastní školní vzdělávací program. Na jeho vypracování by se společně měli podílet všichni učitelé dané mateřské školy. Dle Svobodové „by vytváření školního vzdělávacího programu měla být týmová práce, díky které se zaměstnanci mateřské školy společně mohou učit si naslouchat, vnímat a respektovat druhého, prosazovat své názory, přesvědčovat ostatní i se společně dohodnout“ (Svobodová et al., 2010, str. 32)

Pokud se zaměstnanci mateřské školy moc neznají, může tvorba školního vzdělávacího programu ovlivnit i vzájemné vztahy mezi nimi tím, že se při jeho zpracování vzájemně poznávají. Důležité je společně diskutovat a řešit jednotlivé otázky společně jako jeden tým. (Svobodová et al., 2010)

3.1 Části ŠVP

Školní vzdělávací program má několik povinných částí, které musí obsahovat. Jednotlivé části školního vzdělávacího programu jsou: identifikační údaje o mateřské škole, obecná charakteristika mateřské školy, charakteristika vzdělávacího programu, podmínky vzdělávání, organizace vzdělávání, obsah vzdělávání (témata uspořádaná do ucelených částí) a evaluační činnosti. (Průcha, Košťátková, 2013)

3.1.1 Obsah vzdělávání v ŠVP

Tato část školního vzdělávacího programu obsahuje jednotlivé integrované bloky a jejich cíle. Množství integrovaných bloků není určeno, nemělo by jich však být příliš mnoho. Je ale potřeba uvést, v jaké míře se těchto bloků musí jednotlivé třídy držet, jestli jsou pro všechny třídy pravidla stejná nebo se mohou lišit.

Integrované bloky jsou zpravidla strukturované lineárně nebo flexibilně. Lineární řazení znamená, že učitel využívá témata v časové posloupnosti školního roku od září do června. Jde o určité stereotypy, které se v daném konkrétním období opakují, například: seznamování s novými kamarády na začátku školního roku, změny v přírodě

během čtyř ročních období, oslavy tradic a svátků, o kterých je celá čtvrtá kapitola této práce. Integrované bloky strukturované flexibilně jsou řazeny vedle sebe podle témat, která sdružují. Učitel je nemusí využívat postupně, jak jdou za sebou, ale vstupuje do nich, když to situace ve třídě vyžaduje. Toto řazení lépe naplňuje potřeby dětí, protože učitel reaguje na událost ve chvíli, kdy se stane, například když se dítě zraní, učitel může navázat tématem „úrazy“ v jakémkoli měsíci. (Syslová, Štěpánková, 2019)

Každá mateřská škola by měla dbát na to, aby se ve školním vzdělávacím programu odrazil charakter dané školy a její specifika. Každá mateřská škola si může zvolit svou cestu k naplňování cílů Rámcového vzdělávacího programu. Integrované bloky by měly obsahovat všech pět vzdělávacích oblastí uvedených v rámcovém vzdělávacím programu. Zároveň by na sebe jednotlivé bloky měly logicky navazovat. Tyto bloky by měly vycházet ze života dítěte, měly by pro ně být smysluplné, zajímavé a užitečné.

3.1.2 Naplňování dílčích cílů prostřednictvím lidových tradic

V rámci této práce, která se týká zejména českých tradic a jejich využití v mateřské škole, jsou sledovány především cíle ze vzdělávací oblasti Dítě a společnost.

V této oblasti se učitelé snaží dětem předat sociálně-kulturní normy, uvést děti do světa kultury a společnosti.

Kdybych měla vyjmenovat konkrétní cíle, které se tématu tradic týkají, byly by to tyto: seznamování se světem lidí, kultury a umění; vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat. K naplnění těchto cílů nám vzdělávací nabídka nabízí např. tyto možnosti: přípravy a realizace společenských zábav a slavností, aktivity přibližující dítěti svět kultury a umění a umožňující mu poznat rozmanitost kultury (využití příležitostí seznamujících dítě přirozeným způsobem s různými tradicemi a zvyky běžnými v jeho kulturním prostředí). (Smolíková et al., 2021)

Vzdělávání dětí je ale komplexní, kdy rozvíjíme více oblastí najednou. Toto se promítá v konkrétních činnostech, které s dětmi v mateřské škole provádíme. Každou činností bychom se měli snažit rozvíjet jak osobnost dítěte, tak jeho dovednosti a schopnosti, učit dítě morálním hodnotám. Z toho vyplývá, že v rámci tématu českých tradic a jejich oslav jsou rozvíjeny cíle ze všech pěti vzdělávacích oblastí, dochází k rozvoji kompetencí, tím i k naplňování rámcových cílů předškolního vzdělávání.

Níže v tabulce uvádím příklad zahrnutí naplňování cílů jednotlivých vzdělávacích oblastí v tématu českých tradic.

Vzdělávací oblast	Dílčí cíl	Nabídka činností
Dítě a jeho tělo	Rozvoj jemné a hrubé motoriky	Rukodělné činnosti; lidové tance; lidové pohybové hry
	Rozvoj a užívání všech smyslů	Smyslové a psychomotorické hry
Dítě a jeho psychika	Rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností	Společné diskuze, rozhovory; poslech čtených i vyprávěných příběhů
	Rozvoj komunikativních dovedností verbálních i neverbálních	Vyprávění toho, co dítě slyšelo nebo co zhlédlo; hudební a hudebně pohybové hry; přednes, dramatizace, zpěv
	Rozvoj tvořivosti	Rukodělné činnosti
	Posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování)	Smyslové hry; pozorování; aktivní účast na oslavách
	Rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit	Estetické a tvůrčí aktivity; sledování pohádek a příběhů
	Rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání	Hry na téma rodiny; dramatické činnosti
Dítě a ten druhý	Posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem	Hraní rolí; dramatické činnosti; hudební a hudebně pohybové hry; kooperativní činnosti ve dvojicích, skupinách

	Rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností verbálních i neverbálních	Četba, vyprávění a poslech pohádek a příběhů
Dítě a společnost	Rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte	Slavnosti v rámci zvyků a tradic; tvůrčí činnosti; námětové hry
	Seznamování se světem lidí, kultury a umění	Setkávání s uměním; návštěvy kulturních a uměleckých míst
	Vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a umění	Výtvarné, hudební a dramatické činnosti; účast dětí na kulturních akcích; návštěvy představení
Dítě a svět	Seznamování s místem a prostředím, kde dítě žije	Pozorování blízkého prostředí a života v něm; sledování událostí v obci a účast na akcích

Tabulka 1 Příklad možného naplňování cílů jednotlivých vzdělávacích oblastí prostřednictvím tématu lidových tradic

Rámcový vzdělávací program nám dává velmi široké možnosti, jak koncipovat vzdělávací oblast. Cíle této oblasti jsou možné naplňovat právě prostřednictvím oslav lidových tradic. Možnosti rozvoje dané oblasti jsou dále zkonkretizovány ve školním vzdělávacím programu a třídním vzdělávacím programu.

4 Třídní vzdělávací program

Třídní vzdělávací program je dokument, který vytváří učitelky pro svou třídu. Úkolem třídního vzdělávacího programu je konkretizovat již připravené integrované bloky, vycházející ze školního vzdělávacího programu. Tento dokument je otevřeným plánem učitele, který si dotváří během školního roku. Není to ucelený dokument jako školní vzdělávací program. Při vytváření třídního vzdělávacího programu je důležité dbát na charakter dané třídy, na věk dětí, jejich vzdělávací potřeby a zájmy. (Smolíková et al., 2005)

4.1 Návaznost TVP na školní vzdělávací program

Třídní vzdělávací program navazuje na školní vzdělávací program, ale lze tuto návaznost rozdělit do dvou hledisek.

První hledisko je pevná vazba na školní vzdělávací program, kdy učitelé respektují již připravený soubor integrovaných bloků, které najdeme ve školním vzdělávacím programu, a tyto bloky rozvádí a přizpůsobují dané třídě.

Druhé hledisko je, že každá třída si do školního vzdělávacího programu vytvoří vlastní integrované bloky, ty pak v třídním vzdělávacím programu konkretizuje a prohlubuje.

V každé mateřské škole by si měl pedagogický sbor dohodnout hranice, které pro dané učitele budou stanoveny v propojení školního vzdělávacího programu a třídního vzdělávacího programu. V rámci tohoto propojení může každý učitel do třídního vzdělávacího programu zařazovat i témata lidových tradic a zvyků, které představují v další kapitole. (Smolíková et al., 2006)

5 České zvyky a tradice v mateřské škole

České lidové zvyky vycházejí z křesťanství nebo z pohanských svátků a zvyků. Liší se také krajově, např. některé moravské zvyky se neobjevují v Čechách a naopak. Dodržování zvyků a tradic se objevuje spíše ve vesnicích než ve velkých městech, proto bychom alespoň v mateřských školách měli toto téma zařazovat do vzdělávací nabídky. Dozví se tak i děti, které žijí ve městě, jaké jsou v naší zemi zvyky a tradice, co znamenají a jak se slaví. (Kudy z nudy, ©2022)

„Tradice jsou historicky vzniklé zvyky, návyky, způsoby chování a jednání, ideje, normy a hodnoty, které se předávají z generace na generaci. Oblast působení je široká, zahrnuje výrobu, techniku, umění, kulturní způsob života. Tím se udržují a prohlubují.“ (Odeon, 1993, str. 1124)

Dříve tradice a zvyky sloužily ke stmelování rodiny, obce, ale také celého národa. Lidové zvyky a tradice přinášejí do našich životů řád a pravidelnost, kterou spousta lidí potřebuje. Většina má přesně dané místo v přírodním koloběhu, a tak dříve sloužily místo kalendáře, lidé se podle tradic orientovali v ročním koloběhu. I když se dnes již řídíme podle jiných věcí, lidová slovesnost je stále důležitá. Je součástí historie našeho národa, tance, písně a zvyky jsou dědictvím, které jsou zdrojem poznání, radosti a inspirace pro každého člověka. (Šottnerová, 2009)

Svátky a tradice, o kterých je zmínka v následujících kapitolách, jsou řazeny chronologicky podle školního roku. Vybírala jsem tradice, které se nejčastěji opakovaly v jednotlivých rozhovorech s učitelkami mateřských škol a jsou obsahem praktické části bakalářské práce.

5.1 Dary země – sklizeň

*„Paní mámo zlatá, otvírejte vrata,
neseme vám věnec ze samýho zlata!
Ze samýho zlata, ze samýho kvítí,
podívejte vy se, jak on se nám svítí.“*

(Pittrová, 2016, str. 34)

Období, kdy přechází léto do podzimu, je u nás věnováno sklizni úrody. Svátky, o kterých dále píší v této části, jsou dány především regionálně, neslaví se tedy na celém území naší země. Mezi tyto svátky řadíme dožínky, dočesnou a vinobraní.

Oslavy sklizně patří k nejstarším a nejrozšířenějším lidovým zvykům. Tyto oslavy byly a stále jsou velmi bujaré. Předcházela jim ale tvrdá práce, jelikož oslavy začínaly až poté, co se všechna úroda sklídila.

Křesťané se modlili ke svým patronům, aby si vyprosili dobrou a hojnou úrodu. Pohané přinášeli oběti ke svým bohům, aby si je naklonili a po sběru jim různými dary děkovali za hojnou úrodu.

Období sklizně začíná již v létě, kdy je dnes většina lidí na dovolené a odpočívá. To se ale netýká zemědělců, těm začíná jedno z nejtěžších období roku. A proto se za těžkou prací odměňují právě těmito slavnostmi. (Šottnerová, 2009)

5.1.1 Dožínky

Dožínky jsou oslavy spojené se sklizní obilí. Slovo dožínky je odvozené od slova žně. Tato oslava sahá svou historií až do antického Řecka a Říma.

Oslava začínala odvozem posledního svazku obilí z pole. Tomuto svazku se říkalo snop, který byl ovázán pentlemi, květinami a byl odvážen ve voze, který také byl ozdoben mašlemi a pentlemi. Cesta do stodoly, kam se snop odvážel, byla celá doprovázena zpěvem.

Mezi důležitý předmět dožínkových oslav patří dožínkový věnec, který je uvitý z obilných klasů všech druhů pěstovaného obilí. Tento věnec je ozdoben stuhami, polními květy a bylinkami. Lidé věřili, že tento věnec zajistí dobrou úrodu pro další rok. Pranostiky říkají, že smíchání nových semen se semeny z tohoto věnce zaručí hospodáři hojnou úrodu. Věnec nejčastěji předávalo děvče hospodáři nebo vrchnosti a přitom mu přálo hodně štěstí, zdraví a hojnost úrody na nový rok.

Při oslavě dožíněk nechybělo pohoštění, tanec a zábava. (Šottnerová, 2009)

5.1.2 Dočesná

Dočesná, nebo jak se jí jinak také říká chmelové dožínky, souvisejí se sběrem chmelu. Podobně jako u dožíněk se i zde zdobí poslední štok chmelu, který se odvážel z chmelnice. Byl ozdoben chmelovým věncem nebo kyticí, dozdobený barevnou pentlí. Odvoz poté byl doprovázen muzikanty a zpěvem.

V dnešní době jsou s výrobou piva, které se vyrábí právě z chmelu, spíše spojovány slavnosti piva. K těmto slavnostem patří hudební a jiné programy, stánky a soutěže spojené s pitím piva. (Šottnerová, 2009)

5.1.3 Vinobraní

Vinobraní je, jak název napovídá, spojeno se sběrem vína. Tato slavnost je u nás spojována především s jižní Moravou, kde se hroznové víno nejvíce pěstuje.

Oslava vinobraní po sběru vína byla plná zábavy, tance, hudby a pohoštění. Nyní k oslavám patří různé krámky, ukázky lidových řemesel, konzumace kvasícího vinného moštu (burčáku) a scénky potulných herců. (Šottnerová, 2009)

Podle historie ale vinař nejprve musel tzv. „zarazit horu“, než mohl začít otrhávat své víno a slavit sběr. Ráno při mši v kostele si nechal hospodář vysvětit od kněze kytici lučních květů, kterou následně dozdobil jablky a klasy a odnesl ji ke své vinici, kde ji umístil na dřevěný kříž. Ten značil „horu“, kterou poté hospodář zarazil do země u své vinice. Společně s ostatními, kteří hospodáře doprovázeli, se pomodlili za dobrou a hojnou úrodu a klidný průběh sklizně.

Hora značila zákaz vstupu lidem, kteří do vinohradu neměli přístup. Po sklizni do vinohradu měl totiž přístup pouze hospodář a člověk, který se mu o vinohrad staral a hlídal ho před zloději, ale také před špačky. (Pittrová, 2016)

5.2 Posvícení

*„Na stole koláč, v troubě husa
a od chlebičeků mastná pusa.
Kdo se to vdává? Kdo se žení?
Nikdo! Je zkrátka posvícení.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 70)

Posvícení je svátek, který se slaví po žních, kdy lidé mají všeho jídla hojnost. Posvícení se jinak také říká hody, podle toho, že nastala doba hodování a s ní spojená návštěva příbuzných a známých. Tento svátek býval jedním z nejoblíbenějších svátků venkovského lidu, kdy posvícením oslavovali konec polních prací.

Hlavním znakem posvícení je jídlo, konkrétně husa nebo kachna, zelí a knedlíky a posvícenské koláče všech chutí a tvarů (kulaté, hranaté, makové, tvarohové, povidlové).

Posvícení, jak se zpívá v písni To je zlaté posvícení, začínalo v neděli, ale pokračovalo i v pondělí. V neděli ráno šli lidé do kostela, následoval bohatý oběd a odpoledne a k večeru zábava a povídání si. K večeru se šlo k muzice a tancovalo se až dlouho do noci. Posvícenské veselí ale pokračovalo i další den. (Pittrová, 2016)

5.3 Dušičky

*„Zapálíme dneska svíčky
u obrázku prababičky.
Vzpomínám – a připadá mi,
že je pořád trochu s námi.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 76)

Dušičky nebo také Památka zesnulých je svátek, kdy vzpomínáme na ty, kteří už zde mezi námi nejsou. Tento svátek připadá v kalendáři na 2. listopad.

Lidé v tento den navštěvují hřbitovy, čistí vlastní hrob a okolí kolem něj a přinášejí květiny nebo věnce. Nezapomínají také na zapálení svíce jako vzpomínku na jejich zemřelé.

Dříve Památku zesnulých oslavovali lidé podobně, jen ještě navíc zapalovali svíci i doma. Věřili, že v tento den se duše zemřelých mohou vrátit domů. Ve starších dobách přinášeli na hrob kromě květin také pokrmy a nápoje a společně tak hodovali, protože si představovali, že duše zemřelých hodují s nimi. (Pittrová, 2016)

Mezi pověry, které jsou s tímto svátkem spojené, patří například ten, že se večer házely pokrmy do ohně. Považovalo se to za odčinění hříchů. Další pověra praví, že pokud v tento den prší, duše zemřelých oplakávají své hříchy. (Šottnerová, 2009)

Původ dnes již více slaveného anglosaského svátku Halloween, který nahrazuje klasický zvyk Dušičky, pochází právě z tohoto svátku. Podobu dnešního Halloweenu se strašidly a průvody ale v naší historii také najdeme. Dříve se právě tyto strašidelné průvody v maskách pořádaly v českém Podkrkonoší. (České tradice magazín, ©2001-2022)

5.4 Sv. Martin

*„Přijede-li Martin na bílém koni,
metelice za metelici se honí.“*

(Šottnerová, 2009, str. 102)

Svátek svatého Martina bývá často spojován se svátkem, o kterém je zmínka již v kapitole 5.2, a to s posvícením. Zároveň je ale také svatý Martin spojován s prvním sněhem a podobou zimy, která daný rok má přijít. Nejznámější je pranostika:

svatý Martin přijíždí na bílém koni, od toho se říká, že pokud na svátek svatého Martina sněží, bude bílá zima.

Proč ale tato pranostika vznikla, se dozvíme v legendě o svatém Martinovi. Svatý Martin byl římský důstojník, který do vojska šel kvůli svému otci. Legenda praví, že vjel jednou v zimě na bílém koni do městské brány, u které potkal mrznoucího žebráka. Neměl s sebou nic kromě červeného vojenského pláště. Ten mečem rozpůlil a se žebrákem se tak podělil o své teplo. Poté v noci měl vidění, kdy se mu zjevil Ježíš s druhou polovinou jeho pláště. To se stalo důvodem Martinova odchodu z vojska. Nechal se pokřtít a dále žil jako poustevník skromným životem, kdy pomáhal druhým. Díky tomu se stal patronem řemeslníků a kovářů. (Šottnerová, 2009)

Tento svátek dříve byl důležitý především pro čeledníky a děvečky, kteří v tento den dostávali mzdu za jejich práci a sháněli si práci novou. Čeled' získané peníze vždy bujaře oslavila. Od té doby se slaví svatomartinské hody. (České tradice magazín, ©2001-2022)

S tímto zvykem je spojována hojnost jídla. Na svatomartinských slavnostech nesmí chybět především svatomartinská husa, svatomartinské pečivo, mezi které patří např. buchty, rohy či podkovy a svatomartinské víno.

5.5 Advent

*„Na stole leží věnec z chvojí,
a čtyři svíčky na něm stojí.
Až zapálíme poslední,
do Vánoc bude jen pár dní.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 82)

Advent je název, který pochází z křesťanství. Křesťané se rozhodli, že na příchod (narození) Ježíše je potřeba se připravit, podobně jako se před Velikonocemi připravují na Ježíšovu smrt. Proto vznikla doba adventní, která po nařízení papeže Řehoře Velikého trvá čtyři týdny, respektive čtyři neděle před Štědrým dnem, který připadá v kalendáři na 24. prosince. (Tinková, 2010)

Advent je pohyblivý svátek, nemá tedy přesně určené datum, kdy začíná. Ale jeho začátek přísluší vždy první neděli po 26. listopadu. Pro nevěřící je doba adventu spíše doba shonu a příprav na Vánoce – pečení cukroví, úklid a výzdoba domu,

shánění dárků. Dříve ale býval dobou klidu a odpočinku. V době adventní se nekonaly žádné slavnosti, lidé se v poklidu připravovali na příchod Ježíše.

Jelikož je adventní doba delší časový úsek, objevují se v této době i další zvyky. Většinou jsou spojeny se svatými, které v této době najdeme v kalendáři. Mezi tyto světce patří svatá Barbora, svatý Mikuláš a svatá Lucie. O těchto zvycích se bližší informace dozvíme v kapitolách 1.6.2, 1.6.3 a 1.6.4. Dnes ale k adventním tradicím řadíme také rozsvěcování vánočních stromů na náměstích a s tím spojené adventní trhy. (Šottnerová, 2009)

5.5.1 Adventní symboly

Adventní doba obsahuje několik symbolů, které jsou s touto dobou přímo spojeny. Mezi tyto symboly patří adventní věnec, adventní kalendář nebo méně známé adventní roráty. (Pittrová, 2016)

5.5.1.1 Adventní věnec

Adventní věnec je kruh spletený dříve z vavřínových a jedlových větviček, jelikož tyto stromy představovaly život a naději. Dnes na jeho výrobu využíváme větvičky různých druhů jehličnatých stromů. Na připravený věnec se umístí čtyři svíce, kdy každou neděli zapalujeme jednu z nich. (Tinková, 2010)

Věnec je ve tvaru kruhu právě proto, že kruh značí věčnost nebo nekonečnou cestu. Podle církevních zvyklostí by svíce měly mít fialovou barvu, která této době přísluší. Dnes se ale používají různé barvy svící a věnec se zdobí mašlemi, stuhami, kořením, sušeným ovocem nebo jinými ozdobami. (Šottnerová, 2009)

5.5.1.2 Adventní kalendář

Adventní kalendář je symbol, který preferují především děti. Pomáhá jim při odpočtu dní do Štědrého dne. Adventní kalendář neobsahuje celou adventní dobu, ale začíná až 1. prosince, obsahuje tak 24 políček.

Dnes je nejčastějším a nejoblíbenějším kalendářem mezi dětmi ten s čokoládovými políčky, ale najdeme také kalendáře s různými hračkami, citáty, oříšky nebo jinými drobnostmi. Někteří jedinci si každý rok vyrábí svůj originální adventní kalendář, ať z papíru, různých pytlíčků nebo krabic a obsahují tedy různé drobné dárečky podle toho, co každý preferuje.

V mateřských školách je často využíván adventní kalendář v podobě omalovánky, kdy si děti denně vybarvují jedno políčko a vědí, že Ježíšek přijde, až budou mít

obrázek celý vymalovaný. Další kalendář využívaný v mateřské škole může být s různými úkoly, např. pomoz kamarádovi s úklidem, překonání překážkové dráhy, nebo namalování obrázku pro kamaráda.

5.5.1.3 Adventní roráty

Méně známým symbolem jsou adventní roráty. Dříve to byly ranní mše, na které lidé vstávali velmi brzy, až si na cestu museli rozsvěcovat lucerny, aby nezabloudili. Dnes jsou to spíše zpěvy kostelních schol, které rorátní písně zpívají před začátkem nedělní mše v době adventní. (České tradice magazín, ©2001-2022)

5.5.2 Sv. Barbora

*„Přijde k nám letos Barbora
z ulice nebo ze dvora?
Za které okno mám dát botu?
Radši za obě – pro jistotu.“*
(Kukal, Vinduška, 2010, str. 86)

Svátek sv. Barbory je spojen se zvykem trhání větvíček tzv. Barborek, které si dříve trhaly v zimě především svobodné dívky, které věřily, že když větvíčka rozkvetne, další rok se vdají.

Jak ale tento zvyk vznikl? Svatá Barbora byla dcera tureckého šlechtice. Tento šlechtic byl zaujatý proti křesťanům, a tak když zjistil, že se jeho dcera nechala pokřtít a odmítala se své víry vzdát, odsoudil ji, společně se soudci, k smrti. Traduje se, že cestou na popravu Barbora utrhla větvíčku, která v zimě rozkvetla. Toto dalo vzniknout tradici, která je s touto sveticí spojena.

Dříve se s trháním větvíčky pojilo ještě několik dalších zvyků, jako například počítání dnů, za jak dlouho od svátku sv. Barbory větvíčka rozkvetne. Podle toho se věřilo, že daný měsíc, který přísluší danému dni, bude pro dívku nejmšťastnější.

Dnes tuto větvíčku sbírají i vdané ženy, protože „Barborky“ slouží jako vánoční dekorace. Nejčastěji se trhá větvíčka třešně, ale mohou se trhat také větve zlatice, trnky nebo jabloně. Větvíčky je potřeba dát do vody a pozorovat, zda větvíčka rozkvetne. (Šottnerová, 2009)

Dříve se se svátkem sv. Barbory dodržoval ještě další zvyk. Večer před svátkem sv. Barbory sestoupily „Barborky“ z nebe na zem a obcházely stavení jedno po druhém.

Tyto Barborky byly celé zahalené v bílém, na obličejích měly závoj a šaty byly ozdobené červenou mašlí. Hodné děti Barborky obdarovaly sušeným ovocem nebo koláči, ale ti zlobiví jim museli slíbit, že se polepší. (Pittrová, 2016)

Tento svátek dnes převzal svatý Mikuláš, o kterém bude další kapitola.

5.5.3 Sv. Mikuláš

*„Povídám ti, Mikuláši,
ať tví čerti jinde straší.
Tady bydlí hodný kluk –
čerte, čerte, ani muk!“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 90)

Svátek svatého Mikuláše je dnes spojován s návštěvou Mikuláše, čerta a anděla, kteří chodí odměnit hodné děti a zlobivé upozornit, že si je nosí čert do pekla, aby se polepšily.

Jak ale tento zvyk vznikl? Svatý Mikuláš byl biskup, proto je zobrazován se špičatou čepicí mitrou a berlou. Mikuláš byl velmi štedrý, dobrotivý a zbožný. Tento způsob života se lidem zalíbil a po jeho smrti byl díky tomu prohlášen za svatého. Pro jeho štedrost byl oblíbený u dětí, byl považován za jejich ochránce před nemocemi a neštěstím. Právě proto se již mnoho generací těší na jeho štedrou nadílku. (Šottnerová, 2009)

Dříve děti v předvečer svátku sv. Mikuláše pozorovaly oknem, zda nezahlednou přicházející trojici. Podoba Mikuláše, čerta a anděla se za ta léta nezměnila. Mikuláš je vysoký muž s bílými vousy, mitrou, berlou a knihou hříchů. Anděl má dlouhé vlasy, hvězdu na čele a křídla, v ruce košík plný dobrot. Čerti nosí huňatý kožich, z vlasů jim vykukují rohy, v ruce drží svůj ocas, řetěz nebo pytel. Návštěva Mikuláše, stejně jako dnes, byla za účelem zjistit, zda děti byly hodné a pomáhaly rodičům. Hříchů měl ve své knize, a tak děti poté musely slíbit, že se polepší, aby si je čert neodnesl.

Pokud se ale stalo, že Mikuláš za dětmi nepřišel, dávaly si děti punčochy nebo talířky za dveře a čekaly, zda budou ráno plné dobrot.

Dříve Mikuláš dětem rozdával ještě dřevěné figurky, které poté o Vánocích mohly přidat do svého Betléma. (Pittrová, 2016)

5.5.4 Sv. Lucie

*„Lucie prý z noci upije,
z té, co málem nejdelší je.
Kéž bys, Lucko, všechno temné
mohla upít také ze mne...“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 92)

I se svátkem sv. Lucie jsou spojeny obchůzky jednotlivých stavení. Lucky, jak se jim říkalo, byly dívky oblečené celé v bílém, mnohdy měly zakrytý obličej bílými maskami připomínajícími zobáky. Obcházely stavení, aby zkontrolovaly hospodyně, jak mají uklizeno. V ruce nosily štětku a vymetaly s ní všechny kouty nejen od prachu, ale také od všeho zlého.

Dříve lidé věřili, že jsou mezi nimi čarodějnice, kterých se všichni báli. Svatá Lucie je prý ale uměla před nimi ochránit. (Pittrová, 2016)

V dnešní době se již tento zvyk moc nevidí, ale pokud ano, jedná se právě o děvčata, která obchází domy a kontrolují, jak má doma hospodyně uklizeno.

5.6 Vánoce

*„Kdo to přišel mezi nás?
Santa Claus či děda Mráz?
Dárky nosí českým dětem
Ježíšek, co svět je světem.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 104)

Vánoce jsou jedním z nejoblíbenějších svátků všech lidí, ale především dětí, které se těší, až jim Ježíšek něco nadělí.

Původně tento zvyk pochází od pohanů, kteří slavili v zimě „znovunarození“ slunce, které v tuto dobu pozbývalo své síly. Tento zvyk ale přebily křesťanské Vánoce. Křesťané do období zimy zasadili narození Ježíše, který symbolizuje nový a lepší život. (Šottnerová, 2009)

Kdo ale Ježíš je a jak přišel na náš svět? Narození a příběh Ježíše najdeme nejlépe popsané v Bibli v Novém zákoně, který je věnován životu Ježíše.

Zkráceně vám přiblížím příběh o narození Ježíše, jak ho mohou paní učitelky zprostředkovat dětem. V době, kdy Marie s Josefem očekávali narození Ježíše, rozhodl tehdejší císař Augustus, aby se v celé říši provedlo sčítání lidu.

A tak se museli Marie s Josefem vydat na dlouhou cestu z Nazareta do Betléma, odkud pocházeli. Když po dlouhé cestě dorazili za brány města Betléma, bylo všude spousta lidí a nikde žádné místo k přenocování. U posledních dveří nabídl hostinský Marii s Josefem alespoň chlév pro dobytek, který měl za branami města. A tak se tam vydali, aby si konečně odpočali. Netrvalo ale dlouho a přišla chvíle, kterou již Marie dlouho očekávala. Porodila miminko a s Josefem mu dali jméno Ježíš. Marie děťátko zabalila do plenek a Josef mu připravil postýlku v jeslích vystlaných měkkým senem. A tak vznikl příběh o Ježíši narozeném v chlévě tak, jak ho znají dnes děti. Jako první se o narození dozvěděli pastýři na louce od anděla, kteří poté tuto zvěst dále rozšířili mezi další lidi. (Děti Víra, © since 2008)

Toto je legenda o narození Ježíška, který dnes dětem o Vánocích nosí dárky pod stromeček. Vánoce by měly být svátkem klidu, kdy společně rodina stráví nějaký čas a oslaví narození Ježíška. Mezi lidmi se ale z tohoto svátku stal spíše svátek komerční, založený na nákupech dárků.

Vánoce bezprostředně navazují na dobu adventní. Mezi křesťany trvají Vánoce od 24. prosince až do 6. ledna do příchodu Tří králů. Pro většinu lidí jsou ale Vánoce spíše o jednom dni, a to o Štědrém dnu, který připadá na 24. prosince.

Dříve na Štědrý den všichni přichystali své světnice na slavnostní chvíli. Místo dnešního vánočního stromečku měli jen ozdobenou zelenou větvíčku, na okně malé jesličky nebo celý betlém. Celý den se lidé k sobě chovali hezky a bez hádek, protože věřili, že v tento den se mohly vracet duše zemřelých, které měly rády klid. Kvečeru společně rodina zasedla ke štědrovečerní večeři, která začínala společnou modlitbou. Štědrovečerní večeře se dodržuje i dnes, ale dříve se k večeři podávaly sušenky mazané medem, poté polévka z hrachu či čočky, pohanková kaše a houbový kuba. Část jídla ze štědrovečerní hostiny poté odnášely hospodyně domácím zvířatům, věřily totiž, že tak budou zvířata chráněna před nemocemi. Po večeři přišel čas na různé hry a zábavu. Rodina společně rozkrajovala jablka, pouštěla lodičky, nebo lila olovo. Tyto zvyky se dodržují v některých rodinách dodnes. Dárky, které se ale dnes nadělují pod stromeček, se tehdy nenadělovaly. Na konci Štědrého dne se celá rodina vydala do kostela na půlnoční mši, kde slavili narození Ježíše. (Pittrová, 2016)

5.6.1 Vánoční symboly

V době adventní se rodiny připravují na Vánoce a k těmto přípravám patří i shánění několika vánočních symbolů, které jsou s dnešními Vánocemi spojovány.

Mezi tyto symboly patří Betlém, vánoční stromeček, kapr a bramborový salát, koledy, jmelí nebo vánoční cukroví a pečivo.

I v mateřské škole se děti společně s učiteli připravují na Vánoce. Společně si mohou připravit stromeček nebo vyrobit vlastní betlém či zdramatizovat příběh o narození Ježíše. Při vánoční besídce si s rodiči zazpívají koledy a ochutnají vánoční cukroví.

5.6.1.1 Vánoční stromeček

Vánoční stromeček se stal symbolem Vánoc až v posledních dvou stoletích. Dříve se strom považoval pouze za symbol nového života. První zmínky ozdobeného stromečku pochází z 16. století. Tehdy se stromeček zdobil jablky, ořechy a papírovými květy. V naší zemi se první zmínky o vánočním stromečku objevují až v 19. století.

Dnes se většinou zdobí jehličnaté stromy – smrčky, jedle nebo borovice. Někde ho zdobí s předstihem již v adventu, jinde až na Štědrý den. (Tinková, 2010)

5.6.1.2 Betlém

Betlém nám připomíná příběh o narození Ježíška. Jedná se o model jesliček umístěných ve chlévě, okolo jesliček stojí Marie a Josef. Další postavy se již v jednotlivých betlémech mohou lišit. Nejčastějšími jsou anděl, pastýři a tři králové.

V některých betlémech se objevují také zvířata. Nejčastěji jsou to osel a vůl, kteří žili v chlévě, a ovce, o které se starali pastýři. (Tinková, 2010)

5.6.1.3 Koledy

Vánoční koledy jsou již starý zvyk. Byly to písně, které většinou zpívaly děti, které chodily o Vánocích koledovat. Dnes se zpívají na různých besídkách či vánočních koncertech, v rodinách po štědrovečerní večeři.

Mezi nejznámější české koledy patří: Pásli ovce Valaši, Nesem vám noviny, Veselé vánoční hody, Štědrej večer nastal či Narodil se Kristus Pán. (Milujivánoce.cz, ©2022)

5.6.1.4 Vánoční cukroví a pečivo

Vánoční cukroví neodmyslitelně patří k Vánocům. Každý má rád jiný druh, a tak se v každé rodině peče vždy hned několik druhů.

Tento zvyk je starý pouze dvě století. Nejdříve se dodržoval mezi bohatými a až později se zvyk přenesl i mezi venkovany. Nejoblíbenějším druhem bývaly perníčky, které si lidé často zavěšovali i na vánoční stromeček místo ozdob.

Dnes mezi nejznámější a nejoblíbenější druhy patří právě perníčky, ale také linecké cukroví, pracny, nebo-li medvědí tlapy, vanilkové rohlíčky nebo rumové kuličky.

Mezi vánoční pečivo patří především vánočka. Toto pečivo má starší tradici než vánoční cukroví a pojí se k ní různé pověry a zvyky. Například se dříve do vánočky zapékala mince. Ten, kdo ji při rozkrajování našel, si tím zajistil zdraví do celého dalšího roku.

Vánočka se pekla a stále peče z devíti pramenů a tří pater. Spodní patro, které je pletené ze čtyř pramenů symbolizuje slunce, vzduch, vodu a zemi. Prostřední tři prameny symbolizují lidský rozum, cit a vůli. Poslední dva vrchní prameny představují lásku a vědění. (Šottnerová, 2009)

5.6.1.5 Jmelí

Jmelí je jedním z oblíbených symbolů Vánoc u dospělých. Je to vidličnatě větvený keřík, který roste v korunách stromů.

Jmelí provází Vánoce už dlouho, býval součástí i pohanských obřadů. Podle legendy bývalo jmelí stromem, ze kterého Josef vyřezal kolébku. Po porážení tohoto stromu z něj byl vytesán kříž, na kterém byl Ježíš ukřižován.

Dnes je jmelí symbolem štěstí a lásky, proto si ho lidé doma zavěšují. Množství štěstí představuje počet bobulek, které na jmelí rostou. Zvyk, který se u nás stále dodržuje, pochází od Keltů. Tím zvykem je polibek pod jmelím, Keltové věřili, že jmelí zajišťuje plodnost. (Šottnerová, 2009)

5.6.2 Vánoční zvyky

K Vánocům se pojí také několik vánočních zvyků. Některé z nich si můžeme společně s dětmi v mateřské škole, nebo děti s rodiči při vánoční besídce, vyzkoušet. Mezi zvyky, které se udržely mezi námi dodnes, patří krájení jablka, lití olova, pouštění lodiček a půlnoční mše.

5.6.2.1 Krájení jablek

Zvyk krájení jablek má již dlouho tradici. Jablka se rozkrajovala na dvě poloviny, kde společně rodina hledala, zda z jáderek bude kříž nebo hvězdička. Křížek představuje smůlu a hvězdička představuje štěstí. (Pittrová, 2016)

5.6.2.2 Pouštění lodiček

Tento zvyk se dodržuje stále. Lodičky se vyrábějí ze skořápek od vlašských ořechů, které se rozpůlí a do jednotlivých „lodiček“ se voskem přilepí malé svíčky. Všichni v rodině si svou lodičku zapálí a poté ji položí do lavoru naplněného vodou.

Traduje se, že pokud zůstanou lodičky u sebe, rodina další rok bude pospolu. Pokud lodička někam odpluje, znamená to, že dotyčný rodinu opustí. (Šottnerová, 2009)

5.6.2.3 Lití olova

Lití olova předpovídalo budoucnost. Lidé hádali svou budoucnost tak, že rozehřáté olovo nalili do lavoru s vodou a poté hádali, jaký tvar jim vznikl. Jednotlivé tvary představují např. zdraví, štěstí, bohatství nebo lásku. (Šottnerová, 2009)

5.6.2.4 Půlnoční mše

Půlnoční mše dodnes patří mezi vánoční zvyky. Křesťané zde slaví narození Ježíše. Tuto mši ale navštěvují i nevěřící, většinou ze zvědavosti nebo právě proto, že to dříve bylo zvykem a v jejich rodině se zvyk dochoval. (Šottnerová, 2009)

5.7 Nový rok

*„Na nový rok, hned jak vstanu,
zasměju se – vždyť mám v plánu
chechtat se a smát jak cvok
celý dlouhý příští rok!“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 10)

Svátek Nového roku, tak jak se slavil dříve, už u nás v dnešní době nenajdeme. Většinou se pouze společně sejde rodina a nový rok přivítá např. společným obědem.

I když se dnes slaví tento svátek 1. ledna, tak tomu tak dříve nebylo. Když se ještě lidé orientovali a řídili podle přírodního koloběhu, začínal nový rok obdobím, kdy se probouzela příroda, tedy na jaře. Nový rok s datem 1. ledna se začal slavit až v 15. století, kdy byl přijat kalendář, který vytvořila křesťanská kultura. (Šottnerová, 2009)

Dříve ale děti obcházely sousedy a známé s říkankou a k tomu s sebou měly kolední prut, ozdobený podobně jako na Velikonoce pomlázku, zvaný líto. Tento prut byl z keře trnky a byl ozdoben barevnými papírky, mašlemi nebo také sušeným ovocem. Hospodáři tento prut zasadili na kraj svého pole, protože věřili, že jim

ochrání úrodu. V jiných krajích děti místo líta nosily s sebou a rozdávaly štěstíčka. To byly také ozdobené větvičky, proutky, ale tyto byly z jedle. (Pittrová, 2016)

Dnes se místo jedlových prutů rozesílají novoroční dopisy a přáníčka, kde si lidé navzájem přejí štěstí a zdraví do nového roku. Tento zvyk pochází až ze starého Egypta. První přání tvořili učitelé pro své žáky, za účelem naklonit si jejich pomocí vlivné lidi.

U nás se tento zvyk uchytil poté, co hrabě Chotek si své novoroční blahopřání nechal natisknout. Novoročenky, jak se těmto dopisům a přáním říká, poté lidé osobně doručovali svým známým a přátelům, později je za úplatu roznášeli jiní lidé. Tyto peníze pak byly používány na charitu.

Na většině novoročenek se objevují dvě písmena P. F., ale moc lidí už neví, co tato písmena znamenají. Tato zkratka pochází z francouzského Pour féliciter (P.F.), což v překladu znamená Pro štěstí. (Šottnerová, 2009)

Pranostiky říkají, že by na Nový rok nikomu nemělo kručet v břiše, neměl by nikdo nic rozbít nebo se s někým pohádat, protože všichni známe pořekadlo „Jak na Nový rok, tak po celý rok!“ Další pranostika říká, že by se v tento den nemělo jíst maso opeřenců, protože by nám poté v novém roce uletělo štěstí. (Pittrová, 2016)

5.8 Tři králové

„Kdo to na Tři krále zvoní?

Samozřejmě, jsou to oni:

První, druhý, třetí král –

vítáme Vás, pojd'te dál!“

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 12)

Svátek Tří králů ukončuje dobu vánoční. Tento svátek je u nás spojen s tříkrálovou koledou, kdy děti obcházejí domy a vybírají peníze pro charitu. Tato koleda je největší charitativní akce u nás s dlouholetou tradicí.

Jak ale tento zvyk vznikl? Podle legendy byli tři králové hvězdopřevodci a mudrci, kteří z hvězd uvěřili, že v Izraeli povstane král, a tak se po spatření komety vydali za světlem na cestu za narozeným Mesiášem, kterým byl o Vánocích narozený Ježíš.

Tito králové byli později pojmenováni Kašpar, Melichar a Baltazar. Každý narozenému Ježíškovi donesl k jesličkám dary. Kašpar – zlato (jako znamení krále), Melichar – kadidlo (směs vonných bylin a olejů symbolizujících Kristův božský původ) a Baltazar – myrhu (která značila, že je Ježíš smrtelný). Písmena, která se píše

na dveře dodnes, daly za vznik těmto třem jménům. Původně ale znamenaly z latinského překladu „*Christus mansionem benedictat*“ – Ať Kristus požehná tomuto domu. (Tinková, 2010)

Malí koledníci, kteří odedávna chodí na koledu, se na ni vydávají převlečení jako tři králové. Nosí dlouhé pláště a na hlavě korunu, na které měli většinou napsané první písmeno jména krále, kterého představovali. V písni o třech kráľích se zpívá: co ty černej stojíš vzadu, a tak byl vždy jeden z králů začerněný. S sebou nosili křidu a psali na dveře znamení, které mělo zajistit domu na celý rok samé dobré věci. (Pittrová, 2016)

Dříve koledníci za koledu dostali koláčky, sušené ovoce a oříšky. Dnes je koleda spojena s charitativní činností, a tak koledníci koledují především peníze, ale najdou se lidé, kteří i dnes koledníky odmění nějakými dobrotami.

5.9 Hromnice

*„Venku bijí blesky, hromy,
chraň nás, svíčko, od pohromy.
Pořád ještě jsi nám vhod –
i když máme hromosvod.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 18)

Hromnice pocházejí z pohanských svátků. Název vzešel ze slova hrom. Lidé si zapalovali svíce, tzv. hromničky, které, jak věřili, je chránily před zlem, které páchal hrom a blesk. Hromnice otevírají období roku, které vrcholí masopustem.

Dnes, místo ochrany před zlem, je svíce považována za symbol naděje, víry a světla. Křesťané jako důležitou myšlenku považují, že je nutné žít nejen se svící v ruce, ale se světlem v srdci.

Se dnem hromnic se pojilo několik pověr, například že švadleny nesměly šít, protože se věřilo, že jehla přivolává blesky. Dříve také lidé dávali hromničku do ruky umírajícím lidem. Věřili, že její světlo bude duši svítit na cestu do nebe. (Šottnerová, 2009)

S hromnicemi se také pojí pranostika: Na hromnice o hodinu více. Ta nám značí, že se opět noci začnou zkracovat a dny prodlužovat. Je to také připomínkou blížícího se jara. (České tradice magazín, ©2001-2022)

5.10 Masopust

*„Babka nese dědu v nůši,
právě tak se to dnes sluší.
Vše naopak, všechno just,
když je u nás masopust.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 16)

Masopust je pohyblivý svátek, který značí dobu od Tří králů po popeleční středu. Je to doba velkého veselí a hodů, po které následoval čtyřicetidenní půst, kterým se křesťané připravovali na jejich nejvýznamnější svátek – Velikonoce.

Nejpestřejším obdobím bylo posledních šest dnů před popeleční středou. Lidé jedli, pili, aby se najedli do zásoby před čtyřicetidenním půstem.

Poslední den před popeleční středou chodily masopustní průvody po vesnicích. Převlečení lidé v maskách kromě průvodu předváděli i nacvičené scénky, za které byli odměněni koláči, cukrovím a často také slivovicí nebo pivem. (Tinková, 2010)

V masopustním průvodu chodily různé masky, mezi kterými nesměli chybět například medvěd, nevěsta se ženichem nebo kostlivec s kosou. U každého obydlí se průvod zastavil, muzikanti hráli a ostatní tancovali. Pantáta jim poté nabídli občerstvení. Večer se vydaly masky do hostince, kde se bavily až do půlnoci. (Pittrová, 2016)

Dodnes se v některých vesnicích masopustní průvod dodržuje. Lidé, kteří nejdou v průvodu, již mají doma připravené občerstvení a něco na zapití.

5.11 Vynášení Morany (zimy)

*„Klid' se, zimo, bylas dlouhá,
v nás už kvete jarní touha.
Rozvodněnou řekou plav si
a utop se někde za vsí!“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 28)

Pátá neděle v době postní je nazývána Smrtná. S touto nedělí se pojí zvyk vynášení Morany jinak také Smrtky. Dříve chodily do řeky Moranu házet dívky, dnes tam, kde se zvyk stále dodržuje, ji např. vynáší děti společně s učitelkami.

Morana představuje zimu, které se tak děti chtějí zbavit, protože věří, že tím přivolají jaro. (Pittrová, 2016)

5.12 Velikonoce

*„Já jsem malý koledníček, tetičko,
přišel jsem si pro červený vajíčko.
Pro vajíčko červený a pro koláč bílý,
Jsem-li já vám, tetičko, koledníček milý?“*

(Pittrová, 2016, str. 24)

Velikonoce pochází již z pohanských svátků, kdy byly oslavou jara. Později tento svátek přebily křesťanské Velikonoce, které jsou pro ně nejvýznamnějšími svátky roku. Křesťané si o Velikonocích připomínají smrt Ježíše a jeho zmrtvýchvstání. Velikonoce jsou pohyblivým svátkem, který navazuje na čtyřicetidenní postní dobu.

5.12.1 Velikonoční dny

Nejdůležitějšími velikonočními dny jsou dny v rozpětí od Zeleného čtvrtka do velikonočního pondělí. Tyto dny spadají do pašijového týdne. Název byl odvozen od pašijí, které se čtou při mši svaté v kostele. Je v nich vyprávění o Kristově utrpení a smrti. Pašijový týden trvá od Květné neděle do neděle velikonoční. (Tinková, 2010)

5.12.1.1 Zelený čtvrtek

Zelený čtvrtek se mu říká podle zeleného roucha, které nosí kněz při mši svaté, nebo také podle barvy Olivové hory, kde začalo Kristovo utrpení.

Na Zelený čtvrtek Ježíš sezval své apoštoly na „poslední večeři“, aby jim oznámil, že druhý den bude ukřižován. Řekl jim také, jak mají dále šířit povědomí o jejich víře a že vstane z mrtvých. (Tinková, 2010)

Hospodyně na Zelený čtvrtek uklízely dům. Podle pranostik měl každý, kdo nechtěl mít nouzi, právě v tento den zacinkat penězi v kapse. (Šottnerová, 2009)

5.12.1.2 Velký pátek

Velký pátek je dnem, kdy byl Ježíš ukřižován. Křesťané při obřadech Velkého pátku uctívají kříž, protože jejich vírou je víra v to, že Ježíš zemřel právě za ně.

Pohané věřili, že v tento den se otevírá země a vydává své poklady. (Šottnerová, 2009)

5.12.1.3 Bílá sobota

V tento den byl Ježíš uložen do hrobu. V noci ze soboty na neděli se křesťané chystají na nejvýznamnější událost Velikonoc a tou je právě jeho Zmrtvýchvstání. Této noci se říká Velká noc, od které pochází název Velikonoce. Bílá barva v názvu bývá odvozována od bílého roucha novokřtěnců, kteří byli při slavnostní mši pokřtěni.

Před začátkem mše se před kostelem vždy zapaloval a světil oheň, kterým se zapalovala svíce, tzv. paškál. Dříve si hospodyně z tohoto ohně braly ohořelá polínka, která v podobě kříže dávaly kolem pole. Věřily, že díky tomu bude dobrá úroda. (Šottnerová, 2009)

5.12.1.4 Neděle velikonoční

Křesťané v tento den slaví Zmrtvýchvstání Krista. Podle Bible se v ranních hodinách přišly ženy pomodlit k hrobu, ale ten našly prázdný. V kostele se při této slavnosti světlí velikonoční pokrmy jako je beránek nebo mazanec. (Šottnerová, 2009)

5.12.1.5 Velikonoční pondělí

Tento den je nejdůležitějším dnem Velikonoc pro nevěřící lidi. V tento den se dodržuje tradice, které říkáme „velikonoční pomlázka“. Koledníci chodí pro výslužku s pomlázkou. Koledníci touto pomlázkou šlehají dívky a ženy, aby byly zdravé a veselé. Za to si vykoledují barevná vajíčka. (Šottnerová, 2009)

5.12.2 Velikonoční symboly

Mezi velikonoční symboly patří především předměty spojené s velikonočním pondělím. Řadíme mezi ně pomlázku, vejce, beránka, velikonoční pokrmy a kočičky.

5.12.2.1 Pomlázka

Pomlázka je symbol předávání síly, zdraví a svěžesti. Vyrábí se z vrbového proutí spleteného do sebe. Na konci je ozdobena barevnými stuhami. Koledníci s ní chodí na koledu a šlehají dívky a ženy. Ty jim za to dávají výslužku. Dříve se s pomlázkou pojil ještě jeden zvyk. Když dívka navázala chlapci na pomlázku červenou mašli, značila tím lásku, modrá naději, zelená sympatie a žlutá odmítnutí. (Češka z Česka blog, ©2022)

5.12.2.2 Vejce

Vajíčko je jedním z hlavních symbolů Velikonoc. Je symbolem nového života, naděje, zrození, ale také smrti. O Velikonocích děvčata vajíčka malují a zdobí. Říká se jim kraslice. V každé rodině se kraslice zdobí jinou technikou, někde se malují voskem, jinde se vaří v cibulovém odvaru, malují barvami nebo zdobí dráty. (Češka z Česka blog, ©2022)

5.12.2.3 Beránek

Mladý beránek býval často obětován v různých rituálech. Představuje čistotu a nevinnost. I proto symbolizuje v křesťanství Kristovu smrt. Z těchto důvodů se stal jedním ze symbolů a pokrmů spojených s Velikonocemi. Dříve se používalo jehněčí maso, ale to bylo velmi drahé, a tak chudší vrstva začala péct beránky z těsta. (Tinková, 2010)

5.12.2.4 Velikonoční pokrmy

Tak jako k Vánocům patří vánoční cukroví, vánočka a kapr s bramborovým salátem, tak i Velikonoce mají své typické pokrmy pro tyto svátky.

Jedním z tradičních pokrmů je právě beránek, také se peče mazanec, který je chutí podobný vánočce.

Tradičním pokrmem je také velikonoční nádivka. Je to směs vepřového masa, uzeného, vajec a hodně zeleně (např. kopřivy). Tato směs se zapeče a poté podává s brambory. (Šottnerová, 2009)

5.12.2.5 Kočičky

Kočičky jsou symbolem svátku jara. Jsou to větvičky vrby jívy. V křesťanské církvi u nás kočičky nahradily palmové ratolesti, kterými v Jeruzalémě vítali Ježíše. Tyto větvičky se posvětily při mši o Květné neděli.

Dříve se věřilo, že svěcené kočičky mají magickou moc. Hospodář je kladl za krov a zapichoval na kraj pole. Věřil, že stavení bude chráněno před bleskem a úroda před kroupami. (České tradice magazín, ©2001-2022)

5.13 Pálení čarodějnic

„Hoř, ohníčku, víc a nejvíc

o večeru čarodějnic.

Spal je na popel a prach,

At' z nich nikdo nemá strach!“

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 44)

Tento zvyk se dnes udržuje spíše na vesnici. Slaví se poslední dubnový večer a navazuje na něj svátek Prvního máje. Tato noc se také nazývá Filipojakubská (podle církevních světců).

Tato noc bývala nocí ohňů a milostných rituálů. Chlapci nechávali svým dívkám před dveřmi květiny. Z toho vznikl zvyk stavění májky prvního května. (Tinková, 2010)

Dříve se věřilo, že v tuto noc létají povětrím čarodějnice, které všem škodí. Lidé se před nimi začali chránit a využívali k tomu právě oheň. Hranice stavěli na kopcích, aby plameny šlehaly vysoko do nebe. (Pittrová, 2016)

Dodnes se v některých vesnicích zapalují ohýnky a hranice, sedí se u nich, jí, pije a všichni si užívají společnou zábavu.

5.14 První máj

„Bílá břízko plná pentlí,

kudy tě k nám cesty vedly?

V kterém lese, v kterém hájku

rostla jsi pro moji májku?“

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 48)

Svátek Prvního máje je spojen s vítáním jara. Hlavním předmětem spojeným s tímto svátkem je májka. Je to ověčený strom, který symbolizuje jaro a lásku. Proto se o Prvním máji říká: První máj je lásky čas.

Stavění máje je starý zvyk. Stavěla se na návsi, před radnicí, někdy i před domy svobodných dívek. Kmen je zbaven kůry a horní část je zdobena stuhami, šátky, střapci nebo kreповými květy. K horní části se ještě připevňuje věnec z chvojí, který je také ozdoben. Na stavění se podílejí chlapci i dívky. Dívky májku zdobí a chlapci ji poté připevňují a stavějí. Mezi vesnicemi se traduje zábava spojená s porážením májky.

Okolní vesnice se snaží v noci májku ostatním vesnicím ukrást, a tak se mladí střídají několik nocí u hlídání jejich májky.

Dříve se tento zvyk dodržoval ve městech i na vesnici, kde dodnes patří k jednomu z nejoblíbenějších zvyků u mladých.

S pořekadlem první máj je lásky čas, je spojen zvyk, kdy má každá žena být v tento den políbena pod rozkvetlým stromem, jinak by do roka „uschla“. Tento zvyk se u nás stále dodržuje především mezi zamilovanými páry. (Šottnerová, 2009)

5.15 Den matek a Den otců

*„Mamince dám na Den matek,
hezkou kytku, vždyť má svátek.
Narcisky, co krásně voní,
vykvetly tu jenom pro ni.“*

(Kukal, Vinduška, 2010, str. 50)

V naší zemi se Den matek slaví od 20. století. Připadá na druhou květnovou neděli. Dříve se více slavil politický svátek dne žen, který je v březnu. Den matek je ale svátek rodinný. Ve většině rodin jsou v tento den maminky obdarovány hezkou květinou nebo přáním.

Důležitý by ale měl být také Den otců. V naší zemi se tento svátek ještě tolik neslaví. Svůj den ale přesto má, připadá na třetí červnovou neděli. (Kupcová et al., 2016)

Tyto dny by se měly slavit oba, protože právě rodiče jsou nejdůležitější osoby, které děti mají, kteří je milují.

6 Shrnutí teoretické části

Při studiu materiálů k této práci jsem si potvrdila, že lidových tradic v naší zemi je velké množství. Lidové tradice nás provázejí již po několik století, proto je dobré je dále předávat dalším generacím. Činnosti a vzdělávací aktivity v mateřské škole nám k tomu nabízí dostatek příležitostí. Děti se při nich seznamují s prostředím, kde žijí, a se životem, prací a zábavou našich předků. Každá mateřská škola si téma tradic rozpracovává do svého školního vzdělávacího programu podle místních podmínek. Prožívání jednotlivých tradic v mateřské škole je podmíněno velikostí mateřské školy, jejím zaměřením, místem, kde se škola nachází (město/vesnice, kraj). Jak se s tématem tradic pracuje v mateřských školách, se dále zabývám v praktické části této práce.

7 Popis výzkumu

7.1 Cíl výzkumu

Cílem práce je zjistit, jak a zda vůbec je v mateřských školách učiteli a učitelkami využíváno téma českých tradic, jaké tradice považují za důležité, jak s nimi pracují a jak toto téma mají jednotlivé mateřské školy obsažené ve školních dokumentech.

7.2 Výzkumné otázky

Po důkladné konzultaci výzkumných otázek a prostudované literatury jsem dospěla ke čtyřem hlavním výzkumným otázkám, na které jsem hledala odpovědi v jednotlivých rozhovorech s učitelkami mateřských škol a v analýze jejich školních a třídních vzdělávacích programů.

Otázky byly zaměřené především na téma tradic, jejich využití a slavení. Přikládám seznam výzkumných otázek.

- 1) Jak mateřské školy zařazují téma lidových tradic do školních a třídních vzdělávacích programů?
- 2) Jaké tradice a jakým způsobem jsou nejčastěji slaveny v mateřských školách?
- 3) Proč jsou v mateřských školách slaveny právě tyto tradice?
- 4) Jaké zdroje učitelky využívají pro zprostředkování významu a obsahu českých lidových tradic?

7.3 Metodologie a použité metody

Ve své práci využívám metodu kvalitativního výzkumu. Podstatou kvalitativního výzkumu je široký sběr dat bez předem připravené hypotézy. Výzkumník není závislý na předem stanovených teoriích, a to mu umožňuje zkoumat daný výzkumný problém do hloubky. Nejprve je potřeba nasbírat potřebné množství dat a poté pátrat po pravidelnostech. Závěrem je formulování teorie nebo hypotézy.

Hlavním úkolem kvalitativního výzkumu je popsat a interpretovat co největší množství získaných dat souvisejících s daným výzkumným problémem. (Hendl, 2005)

Vzhledem k tomu, že jsem se rozhodla zkoumat, jak české tradice využívají jednotlivé mateřské školy, zvolila jsem jako metodu vícepřípadovou studii. Smyslem případové studie je podrobné zkoumání a následné porozumění zkoumanému

případu. Je důležité nahlížet na každý zkoumaný aspekt jako součást celku. Komplexnost vede k rozkrývání a vysvětlení podstaty případu. V případové studii patří mezi nejpoužívanější techniky pozorování a rozhovory, popřípadě analýza dokumentů. Takové zkoumání potřebuje mnoho času. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

Pro získání odpovědí na výzkumné metody jsem využila kvalitativní analýzy školních a třídních vzdělávacích programů, které jsem hodnotila na základě mnou stanovených kritérií. Sledovala jsem:

1. zda je téma tradice zařazené ve školních vzdělávacích programech
2. zda je toto téma pouze doporučené nebo pro učitele závazné
3. jaké k tomuto tématu mají zvolené cíle, které chtějí u dětí sledovat a rozvíjet
4. jak s tímto tématem pracují v třídním vzdělávacím programu

Dále jsem využila polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami (otázky k rozhovoru viz příloha I.). Jako zdroj dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Je to nejčastěji používaná metoda v kvalitativním výzkumu. V polostrukturovaném rozhovoru jsou kladeny otázky vztahující se k názorům, pocitům, znalostem, vnímání nebo vztahující se ke zkušenostem či k chování. Polostrukturovaný se mu říká proto, že dopředu mám připravené nějaké otázky, ale v průběhu rozhovoru je možné reagovat dalšími otázkami na odpovědi respondenta. (Hendl, 2005)

Rozhovory jsem nahrávala a následně přepsala (ukázka v příloze II.). Odpovědi jsem analyzovala pomocí kódování, jednotlivé kódy jsem následně sdružovala do kategorií (ukázka v příloze III.). Mou původní vizí bylo osobně se setkat se všemi učitelkami, ale to bohužel vzhledem k epidemiologické situaci nebylo možné, a tak jsem byla nucena tři rozhovory absolvovat pouze on-line v prostředí sociální sítě Facebook. První rozhovor jsem vedla osobně s učitelkou, u které jsem absolvovala svou praxi v zimním semestru třetího ročníku. Rozhovory trvaly zpravidla třicet minut.

7.4 Výzkumný vzorek

Pro výzkumný vzorek jsem si zvolila čtyři učitelky v mateřských školách, které jsem měla možnost osobně poznat, a tak jsem věděla, že budou ochotné mi s prací pomoci. Zároveň tyto čtyři učitelky pracují v různých mateřských školách, které jsou rozdílné velikostí a množstvím tříd, liší se v umístění, zda jsou ve městě nebo

na vesnici, a jejich působnost je ve dvou různých krajích, kde mohou být různé regionální tradice, se kterými jsou děti seznamovány.

MŠ	Vesnice/město	Kraj	Délka praxe	Složení třídy
A	Vesnice	Plzeňský	34 let	Homogenní třída 5-7 let
B	Městys	Jihočeský	40 let	Homogenní třída 5-7 let
C	Vesnice	Jihočeský	10 let	Heterogenní třída 2,5-7 let
D	Město	Plzeňský	2 roky	Heterogenní třída 3-6 let

Tabulka 2 Charakteristika mateřských škol

7.4.1 Průběh šetření

Šetření se uskutečnilo v období od října 2021 do února 2022. V první řadě jsem se pokoušela spojit s učitelkami v mateřských školách osobně, ale vzhledem ke zhoršující se epidemiologické situaci tato možnost nebyla možná u všech zúčastněných. A tak jsem se pokusila poté s několika učitelkami domluvit na on-line rozhovorech.

Před zahájením rozhovorů jsem všechny učitelky seznámila s tématem mé bakalářské práce a s účelem mého rozhovoru. Všechny učitelky jsem ujistila, že informace, které mi zprostředkují, budou využity pouze pro účel mé bakalářské práce a budou zpracovány anonymně.

Díky webovým stránkám jednotlivých mateřských škol a zpřístupnění školních vzdělávacích programů veřejnosti jsem měla také možnost nahlédnout do školních vzdělávacích programů jednotlivých mateřských škol, ve kterých učitelky pracují. Zároveň mi paní učitelky poskytly elektronickou verzi jejich třídních vzdělávacích programů, které jsem tak mohla také analyzovat.

A tak se mé šetření dále zabývalo analýzou jednotlivých rozhovorů a práce se školním vzdělávacím programem, ve kterém jsem hledala informace o tom, jak v daném dokumentu mají téma tradic obsažené.

7.4.2 Výsledky šetření

V této části popíši výsledky šetření v jednotlivých mateřských školách.

7.4.2.1 Mateřská škola A

Mateřská škola A je vesnická mateřská škola, nacházející se v Plzeňském kraji, o velikosti tří tříd, ve kterých jsou děti rozdělené homogenně podle jejich věku. Tato mateřská škola je součástí subjektu Základní a mateřská škola, tedy mateřskou

školu vede ředitel základní školy a jím jmenovaná vedoucí učitelka mateřské školy. Cílem mateřské školy je především to, aby se děti cítily v mateřské škole dobře, našly si kamarády a měly dostatek podnětů ke hře, ale také k učení. Díky vesnickému zázemí věří, že jejich mateřská škola má rodinnou atmosféru.

Tato mateřská škola má nově zpracovaný školní vzdělávací program od roku 2021, který obnovovali po čtyřech letech a upravovali podle stávajících pravidel. Dle mého názoru školní vzdělávací program obsahuje vše, co obsahovat má a je přehledný. První zmínky o tématu tradic se objevují již v kapitole o spolupráci s rodiči a spolupráci s dalšími subjekty obce. Vzdělávací obsah je rozdělený do čtyř integrovaných bloků, které jsou rozepsané do tabulek, ve kterých se dá přehledně nalézt, co je charakteristické pro daný integrovaný blok a co se v něm děti naučí. Celý školní vzdělávací program tvořily učitelky v systému Inspis.

Téma tradic obsahuje přímo jeden integrovaný blok s názvem „Kam nás nohy ponesou“. V rámci tohoto bloku je vyjmenováno několik základních tradic, ale další jsou poté zkonkretizované v třídním vzdělávacím programu. Jak zmínila učitelka A „*Mateřská škola také spolupracuje s obcí a jejími spolky, které pořádají spoustu dalších akcí pro děti spojených se svátky a tradicemi, například lampionový průvod, pálení čarodějnic a stavění májky, zpívání pro seniory, zahájení adventu rozsvícením vánočního stromu*“ (UA_ O1).

Tato mateřská škola dává tématu tradic velkou váhu. Učitelka A v rozhovoru zmiňuje „*České tradice a svátky jsou důležitou součástí naší vzdělávací nabídky a mělo by to tak být i v jiných MŠ. Seznamují děti s naší historií, spojují minulost s přítomností a my doufáme, že prostřednictvím dětí se ponesou i do budoucnosti*“ (UA_O12). A tak se nějaká tradice objevuje skoro v každém tematickém celku třídního vzdělávacího programu. Kromě hlavních tradic Velikonoc a Vánoc ve školce děti seznamují také s těmito tradicemi a svátky: drakiáda, svátek sv. Martina, sv. Mikuláše, Masopust, vynášení Morany, Tři králové, advent, pálení čarodějnic, Den matek a Den dětí. „*Ve třídě, ve které vyučuji já, si ještě navíc připomínáme sv. Barboru, sv. Lucii, pouť a Dušičky*“ (UA_ O1). Zvláštní tradicí, kterou v této mateřské škole slaví, je loučení s předškoláky.

Učitelka A s tradicemi pracuje komplexně, kdy se u dětí snaží rozvíjet schopnosti a dovednosti všech oblastí rámcového vzdělávacího programu. Hlavními cíli, které sleduje při práci s tradicemi, jsou: seznámit dítě s místem a prostředím, kde dítě žije,

s jeho svátky, oslavami a tradicemi; rozvíjet u dětí tvořivost; rozvoj schopnosti naučit se a reprodukovat krátké texty; rozvíjet jemnou a hrubou motoriku a rozvoj prosociálního citění.

Práce s tradicemi je ve třídě učitelky A odlišná podle důležitosti jednotlivých tradic a podle toho, kolik času každé tradici věnují. „*Vždy se v „kroužku“ snažíme dětem přiblížit základní obsah, náplň svátku, jeho historii, význam, způsob slavení. Využíváme k tomu různé obrázky, pomůcky, konkrétní předměty. Znalosti dětí zjišťuji metodou Alfabox. Dále se již prožívání liší*“ (UA_O6). U některých tradic si jen povídají v kroužku, jindy jdou na vycházku s konkrétním cílem (např. „*návštěva hřbitova na Dušičky, procházka k řece při vynášení Morany, křížová cesta v obci, kterou hrajeme trochu jako stopovačku o Velikonocích*“ (UA_O6)), nebo se učí písničku, básničku či připravují besídku nebo oslavu pro maminky. Některé tradice a svátky slaví společně s rodiči, jako drakiádu, uspávání nebo probouzení zahrady, různé vánoční nebo velikonoční dílny a jiné.

Konkrétní práci s tradicí uvedla učitelka A u tradice masopustu, kdy s dětmi pořádají masopustní průvod obcí, na který si nejprve vyrobí nějakou masku nebo hudební nástroj a poté jdou s ostatními třídami mateřské školy na společný masopustní průvod. „*Oslava masopustu končí masopustním průvodem, při kterém děti popřejí veselý masopust na jednotlivých zastávkách, zazpívají, případně děti vyzvou k tanci „panímámu“ či „pantátu“, od nich poté dostanou pohoštění (jablíčka, piškoty, kobližky)*“ (UA_O7). Tento průvod následně s dětmi reflektují další dny ve třídě buď výtvarnou činností, nebo vyprávěním dětí.

K práci s tradicemi v mateřské škole využívají také spoustu zajímavých zdrojů, např. Krokotak, Verdael, Logošik nebo z knižních publikací Kafometík, Barevné kamínky nebo LIKA klub. Učitelka A také vede v mateřské škole pěvecký sboreček „Kapičky“, a tak využívá k seznámení s tradicemi různé zpěvníky od L. Pospíšilové, Z. Svěráka a J. Uhlíře, P. Nováka, J. Zmožka, P. Jurkoviče nebo M. Kružíkové.

7.4.2.2 Mateřská škola B

Mateřská škola B se nachází v malém městě v Jihočeském kraji. Je situovaná jako škola se třemi třídami, ale nyní využívá pouze dvě. Tyto třídy jsou rozdělené homogenně. Tato mateřská škola stejně jako mateřská škola A tvoří jeden subjekt společně se základní školou.

Mateřská škola pracuje podle školního vzdělávacího programu „Krok za krokem celým rokem“. Jejím hlavním cílem je nabízet dětem rozmanité výchovně vzdělávací aktivity. Jejich snahou je vést děti k touze po poznání. Tato mateřská škola se řídí filosofií, podle které je důležité rozvíjet samostatné a zdravě sebevědomé děti cestou přirozené výchovy a položit základy k celoživotnímu vzdělávání všem dětem podle jejich možností, schopností, zájmů a potřeb.

Školní vzdělávací program této mateřské školy je platný od roku 2017, ale i přesto obsahuje vše, co má, jelikož byl několikrát doplňován o nové informace související s úpravami rámcového vzdělávacího programu. Vzdělávací obsah má tato mateřská škola seřazený podle ročních období, a tak se téma tradic objevuje v několika z nich, konkrétně jsou tradice vyjmenované v integrovaném bloku „Paní zima jede“ a „Jaro ťuká na vrátka“. Ke každému integrovanému bloku mají podrobně popsané cíle a kompetence, které si děti daným blokem mají osvojit. Následně si každá třída vybírá v rámci třídního vzdělávacího programu téma a podtéma, které přizpůsobí věku a možnostem dětí.

Učitelka B přikládá tématu českých tradic velkou váhu. *„Podle mého je důležité seznamovat děti s lidovou tradicí a kulturou, předávat dětem zvyky, které jsou zde po staletí. Tradiční svátky jsou jednou z nejlepších příležitostí, jak dospět k přirozené harmonii“* (UB_O12). V mateřské škole zařazují nejen Vánoce a Velikonoce, ale také svátek sv. Martina, sv. Mikuláše, Tři krále, Masopust, vynášení Moreny, pálení čarodějnic, Den matek, Den dětí a Halloween, při kterém děti seznamují i s českou tradicí, Dušičkami.

V rámci těchto tradic se snaží učitelka B a její kolegyně sledovat a rozvíjet děti ve všech oblastech, které jsou zaznamenané v rámcovém vzdělávacím programu. Mezi nejdůležitější cíle řadí: rozvoj pohybových dovedností; zapamatovat si krátký text a poté ho reprodukovat; rozvoj prosociálního chování; vytvářet povědomí o naší historii a kultuře; seznamovat děti s tradicemi a zvyky za pomoci prožitkového učení.

Téma tradic se učitelka B snaží dětem předávat pomocí různých her a dalších činností. *„S dětmi si o tradicích vyprávíme v komunitním kruhu, čteme příběhy, zpíváme písně, koledy, učíme se různé říkanky, rozvíjíme povědomí o lidových tradicích pomocí výtvarných a pracovních činností a hraním her“* (UB_O6). K některým tradicím také vymýšlejí různé výstavy jako například u Vánoc, kdy uspořádali výstavu „Pochlub se svým perníčkem“. Jako konkrétní ukázkou práce s tradicí uvedla učitelka B

práci s Vánoce. Děti seznamují se zvyky – pouštění lodiček, rozkrajování jablka a zdobení stromečku. S tímto tématem Vánoc spojují i téma adventu, kdy si povídají u adventního věnce a plní úkoly z adventního kalendáře. Ve školce také zažívají krásnou vánoční atmosféru. „*Pořádáme sváteční vánoční oběd a posezení u vánočního cukroví*“ (UB_07).

K seznamování s tradicemi využívají také spoustu zajímavých zdrojů, jak internetových, tak tištěných. Konkrétně učitelka B uvedla Pinterest, Krokotak nebo články na stránkách RVP.

7.4.2.3 Mateřská škola C

Mateřská škola C je mateřská škola nacházející se v blízkosti krajského města Jihočeského kraje. Tato škola se skládá ze tří propojených budov a pro děti má nyní otevřené všechny tři třídy, které nabízí. Všechny třídy mají heterogenní uspořádání. Ve třídě, ve které učí učitelka C, jsou děti ve věku od 2,5 let do 7 let.

Mateřská škola zastává filosofii mateřské školy rodinného typu. Jejich cílem je umožnit dětem prožít aktivní a šťastné dětství tím, že se jim snaží vytvářet pohodové a přátelské prostředí, vést děti k samostatnosti a zdravému sebevědomí. Řídí se podle nového školního vzdělávacího programu, který mají přehledně zpracovaný. Vzdělávací obsah mají upravený do přehledných tabulek, ze kterých se dá snadno vyčíst, co je obsahem jednotlivých integrovaných bloků. Jednotlivé integrované bloky jsou seřazené podle vzdělávacích oblastí z rámcového vzdělávacího programu. Téma tradic se objevuje ve dvou z nich, konkrétně v bloku „*Nejsem tu sám*“ a „*Jak měním svět*“. Toto téma se objevuje také v kapitole o podmínkách vzdělávání, a to v části o spolupráci s rodiči, se kterými tato mateřská škola úzce spolupracuje a připravuje s nimi a pro ně společné akce s dětmi.

Při rozhovoru s učitelkou C jsem se dozvěděla, že tento školní rok mají třídní vzdělávací program věnovaný právě českým tradicím. Tento program mají nazvaný „*Rok s českými tradicemi*“. Učitelka C mi poskytla část třídního vzdělávacího programu, kterou již s dětmi absolvovali. Každý celek je pojmenovaný pomocí nějaké tradice nebo zvyku, např. To je zlaté posvícení, to je zlatá neděle nebo Těšíme se na Vánoce. V rámci tematického celku mají vždy vypsáné konkrétní cíle, které chtějí sledovat, témata, která s dětmi budou rozebírat v komunitním kruhu a nabídku konkrétních činností rozdělenou do jednotlivých výchov (dramatické a jazykové, hudební, pracovní, tělesné ...).

Podle učitelky C je dobře, že se téma tradic v mateřských školách zařazuje. „*Děti tak poznávají naši historii, co se kdy a jak slavilo. Není špatně, když děti jednotlivé tradice poznávají a zažívají*“ (UC_O12). Jelikož ona i její kolegyně toto téma mají rády, věnovaly mu celý třídní vzdělávací program. Kromě Vánoc a Velikonoc tak v tomto školním roce čeká děti spousta dalších tradic a svátků. V době, kdy jsem s učitelkou C mluvila, už s dětmi oslavili posvícení, svátek sv. Václava a sv. Martina a Dušičky. S dětmi se věnovali také rybníkářství a myslivosti. Zaujalo mne ale, podle čeho se kolegyně ve třídě společně domlouvají na jednotlivých tématech. „*Většinou se rozhodujeme podle jedné bakalářské práce, kde to má slečna, teď si nevzpomenou na jméno, rozdělené do období, kdy se co slavilo a podle toho se řídíme*“ (UC_O4). Také se ale řídí podle klasického kalendáře a tradice si rozdělují podle toho, ke které mají každá lepší vztah.

Při práci s tradicemi pracují komplexně a rozvíjejí děti ve všech oblastech rámcového vzdělávacího programu. Konkrétní cíle, které sledují, mají zaznamenané hned jako první informace u jednotlivých tematických celků třídního vzdělávacího programu. Snaží se dětem předávat téma tradic prožitkově, a tak mne zaujala informace o pečení v mateřské škole. „*Většinou se snažíme najít, co se k dané tradici dá upéct. Děti samy se na pečení podílejí a zažívají je tak všemi smysly...*“ (UC_O7). Také dětem ukazují historii jednotlivých tradic a svátků pomocí pohádky „Chaloupka na vršku“.

S rodiči pořádají spoustu různých akcí spojených právě s tématem tradic. „*...pořádáme adventní trhy, besídky, lampionový průvod...*“ (UC_O9). K seznámení s tradicemi využívají spoustu dalších zajímavých zdrojů, jak elektronických, tak tištěných, „*...používám stránky ČT Edu a ČT děčko, knížky Rok s českými tradicemi a já používám ještě metodiku: Naplnil se čas od Franze Ketta...*“ (UC_O11).

7.4.2.4 Mateřská škola D

Mateřská škola D je největší z mateřských škol, které se účastnily mého výzkumu. Je to městská mateřská škola v Plzeňském kraji o velikosti šesti tříd. Tyto třídy jsou rozdělené do dvou budov. Cílem této mateřské školy je vychovávat šťastné a spokojené děti a vycházet vstříc jejich potřebám a zájmům. Vzdělávání mají založené na prožitkovém učení, využívají dětskou zvědavost a potřebu objevovat.

Školní vzdělávací program je dle mého méně přehledný než jiné, ale přesto obsahuje vše, co obsahovat má. Vzdělávací nabídku má rozčleněnou na šest

integrovaných bloků podle ročních období a vzdělávacích oblastí rámcového vzdělávacího programu, a tak se téma tradic objevuje v několika z nich, konkrétně v blocích „Paní zima jede a co všechno nám veze“, „Když sluníčko polechtá svými paprsky...“ a „Co všechno nám svět nabízí“. Jednotlivé integrované bloky obsahují velmi konkrétní přehled, co se v daném bloku děti mají naučit. Ve školním vzdělávacím programu, který používá učitelka D, jsem našla také zmínku spojenou s tradicemi ve spolupráci s dalšími subjekty, konkrétně s domovem důchodců, kam děti chodí navštěvovat seniory především o Vánocích a Velikonocích a vyrábí jim také drobné dárky spojené s daným obdobím.

Učitelka D mi také poskytla její třídní vzdělávací program, ve kterém má naplánované jednotlivé akce spojené s tradicemi, např. nácvik a zpívání vánočních písní nebo návštěva Mikuláše a čerta. Poté mají s kolegyní naplánované jednotlivé bloky, které mají stejné jako ve školním vzdělávacím programu, jen rozvedené více dopodrobna a zkonkretizované cíle a činnosti, objevují se v nich například další tradice, které ve školním programu zařazené nemají, a to svátek sv. Martina, advent, svátek Tří králů a masopust.

Podle slov učitelky D tradice s dětmi slaví ráda, ale nemá na jejich seznamování tolik času, kolik by chtěla. Podle ní je toto téma důležité. „*Je důležité, aby děti věděly, proč se dané tradice slaví, a zároveň mít k tomu nějaký vztah, zážitek, kterým si to zapamatují*“ (UD_O12). Jako věřící učitelka se dětem snaží předávat křesťanské svátky, ale ne proto, aby je učila o křesťanství, ale proto, aby děti znaly pravý důvod našich svátků. Jak sama řekla „*Pro mne jsou důležité křesťanské svátky, protože jsem věřící učitelka, ale i proto, aby např. děti věděly, že Ježíšek není žádný Santa Claus a nenarodil se v Grónsku, ale v Betlémě*“ (UD_O2). V rámci vzdělávací nabídky spojené s tradicemi se děti snaží rozvíjet komplexně ve všech oblastech rámcového vzdělávacího programu. Snaží se dětem toto téma předat prožitkově, aby si dané tradice a svátky lépe zapamatovaly a hlavně samy zažily.

Jako příklad práce s tradicemi uvedla práci se svatým Martinem, kdy dětem vyprávěla legendu o sv. Martinovi, kterou poté dramatizovali, „*pekli jsme s dětmi rohlíčky, kdy děti pomáhaly s hnětením těsta, ukázala jsem jim podkovu koně, kterou jsme dostali na svatbě... ... venku jsme hledali koně a podkovy a vyráběli jsme svatomartinské husy*“ (UD_O7).

Jelikož toto téma ve své třídě moc nezařazuje, využívá pouze odbornou literaturu spojenou s tímto tématem. Když je ale venku ošklivé počasí, kdy se nedá s dětmi jít na procházku, pouští dětem pohádku „Chaloupka na vršku“, která je s českými tradicemi úzce spjata.

7.4.3 Odpovědi na výzkumné otázky

V této části se pokusím zodpovědět jednotlivé výzkumné otázky, které jsou hlavní částí tohoto výzkumu.

1. Jak mateřské školy zařazují téma lidových tradic do školních a třídních vzdělávacích programů?

Mateřské školy mají téma tradic obsaženo v integrovaných blocích, které jsou součástí vzdělávací nabídky školních vzdělávacích programů. Téma tradic také bývá zařazené v části o spoluúčasti s rodiči, kdy se rodiče sami mohou podílet na jednotlivých akcích nebo pouze účastnit. Ve všech čtyřech mateřských školách mají ve školním vzdělávacím programu shodně zařazeny pouze tradice a zvyky týkající se Velikonoc a Vánoc. Poté se jednotlivé vyjmenované tradice liší. Často se vyskytuje tradice Masopust, Den matek a Mikuláš.

Ve školních vzdělávacích programech bývají tyto tradice pouze poznamenané, práci s nimi a cíle, které u nich sledují, mají obsažené v třídních vzdělávacích programech, kde jsou tato témata více dopodrobna rozepsaná.

2. Jaké tradice a jakým způsobem jsou nejčastěji slaveny v mateřských školách?

Nejčastěji jsou slavené Velikonoce a Vánoce, které všechny učitelky považují za nejdůležitější a nejzákladnější české tradice, se kterými se mají děti seznamovat. Všechny učitelky se shodly na tom, že je důležité dětem vyprávět příběh o Ježíškovi, jelikož jsou všude kolem zmínky o Santa Clausovi. S Vánocemi je spojený také advent, ve kterém se učitelky s dětmi připravují na Vánoce, zdobí stromeček, odpočítávají dny do Vánoc pomocí adventního věnce a adventního kalendáře. Učitelka B uvedla „...*plníme jednoduché úkoly z adventního kalendáře*“ (UB_07). Všechny učitelky se s dětmi snaží příběh o Ježíškovi dramatizovat, pomáhá to dětem k lepšímu zapamatování tohoto příběhu. U Velikonoc s dětmi jednoduše procházejí jednotlivé dny, kdy si říkají význam názvů těchto dnů a předávají dětem i křesťanský základ těchto svátků, ale pouze okrajově.

Další tradice a svátky, se kterými děti seznamují, jsou masopust, Den matek, sv. Martin, sv. Mikuláš a s ním spojená mikulášská nadílka. Na masopust si s dětmi vyrábějí kostýmy nebo alespoň škrabošky, které děti buď využívají na maškarní bál, který ve své třídě pořádají, nebo na masopustní průvod. Učitelka D uvedla „*Pořádáme masopustní průvod po třídách, kdy se navštěvují jednotlivé třídy*“ (UD_07). Na Den matek jsou připravovány pro maminky dárečky a vystoupení. Svátek sv. Martina se stává jedním z nejoblíbenějších svátků, slaví ho všechny učitelky. Seznamují děti s legendou sv. Martina, tuto legendu dramatizují, další práce se již liší. K oslavám svátků patří také se společně pečení, např. svatomartinské rohlíčky nebo masopustní kobližky. Svátek sv. Mikuláše je spojován především s návštěvou Mikuláše, čerta a anděla. Děti si předem připravují básničky, které poté Mikulášovi recitují, aby si zasloužily nadílku.

3. Proč jsou v mateřských školách slaveny právě tyto tradice?

Všechny učitelky se shodly na tom, že je toto téma baví a zároveň, že je důležité děti s tradicemi seznamovat. Snaží se dětem tradice předávat tak, aby je jejich zkoumání bavilo a zajímalo, a tak si informace o nich co nejlépe zapamatovaly, aby poté tradice mohly předávat dalším generacím. Zároveň poznáváním tradic nejen rozvíjejí svou osobnost a své dovednosti a schopnosti, ale také poznávají historii naší země. Všechny se shodly na tom, že tradice spojují minulost s přítomností. Tradice také přibližují dětem koloběh celého roku, seznamují je s ročními cykly, s přírodou, s dějinami a s řemesly.

4. Jaké zdroje učitelky využívají pro zprostředkování významu a obsahu českých lidových tradic?

Všechny učitelky využívají odbornou literaturu, která k tématu tradic existuje a seznamují děti s historií tradic pomocí pohádky „Chaloupka na vršku“. Kromě učitelky D také vyhledávají internetové zdroje, a to především Pinterest, Krokotak, ČT Edu a ČT děčko, kde je spousta pořadů právě pro děti a také hry spojené s tradicemi. Učitelky využívají ale také další knižní publikace, a to především knížky od Šottnerové, ze které jsem čerpala také já při psaní této práce.

7.4.4 Shrnutí a vyhodnocení výzkumu

V českých mateřských školách mají lidové tradice a svátky své pevné místo. Objevují se jak lidové tradice spojené s církevními svátky (Vánoce, Velikonoce), tak také svátky u příležitostí významných dnů (Den matek, Den dětí) a svátky spojené s koloběhem roku (masopust, vynášení Morany).

Téma tradic je také mnohdy přímo zastoupené ve školním vzdělávacím programu mateřských škol, a pokud není v ŠVP, tak ho nalezneme v třídním vzdělávacím programu. V mateřských školách se s dětmi učí především prožitkově, kdy se děti samy účastní svátků a tradic, připravují výzdobu, dárky, vystoupení.

Téma tradic je velmi rozsáhlé a pro mateřské školy důležité. Učitelky pomocí tradic dětem předávají historii naší země, naši kulturu. Pokud se s tímto tématem seznámí již v nízkém věku, pamatují si to celý život a své poznatky a zážitky tak mohou předávat dál.

S tímto tématem je také spojené velké množství zdrojů, které mohou využívat nejen učitelky v mateřské škole, ale také rodiče. Existuje hodně knih o českých tradicích, v nichž je také nabídka činností s těmito tradicemi spojená, díky kterým se o tom děti mohou lépe a snadněji učit.

7.5 Co si odnést z výzkumu

Tento výzkum byl pro mne velkým přínosem, doufala jsem v odpovědi učitelek, že je pro ně téma tradic důležité, a tato odpověď se mi potvrdila. Všechny učitelky, se kterými jsem vedla rozhovory, mi potvrdily, že je toto téma nejen baví, ale také to dělají proto, že je podle nich pro děti přínosné a mnohé se díky němu naučí.

Myslím si, že je důležité si z tohoto výzkumu odnést, že i pomocí českých tradic se děti mohou rozvíjet nejen osobnostně, ale rozvíjejí i své dovednosti a schopnosti, které nepřímo s tímto tématem souvisejí. Kdo si neví rady, jak s tradicemi pracovat, může pomocí tohoto výzkumu poznat nové a zajímavé zdroje. Mnohé zdroje byly pro mě úplně nové, např. Krokotak, Barevné kamínky, ČT Edu nebo LIKA klub.

Pomocí analýzy školních a třídních vzdělávacích programů jsem zjistila, že i když každý školní i třídní vzdělávací program je originální a vypadá jinak, vzdělávací nabídka je mnohdy podobná. Potěšilo mne, že téma tradic se objevuje již ve školním vzdělávacím programu, ne jen v třídním u jednotlivých učitelek.

Věřím, že i ty učitelky, které téma tradic nezařazují tak často, by mohly po tomto výzkumu změnit názor. Mateřská škola je podle mne ideálním místem pro slavení a seznamování s tradicemi, je zde na to čas a děti toto téma určitě zaujme a budou ho dále šířit. Zároveň by tento výzkum mohl všem nabídnout možnosti a ukázky, jak s různými tradicemi v mateřské škole, ale také s dětmi doma pracovat.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, zda a jak je téma českých tradic zařazováno do vzdělávací nabídky v mateřských školách, do jaké míry je zpracováno ve školních a třídních vzdělávacích programech, a jak s tímto tématem učitelky v mateřských školách pracují. Tyto cíle byly zodpovězeny díky interpretovaným výsledkům šetření, vyplývajícím z rozhovorů s učitelkami a analýzou jejich školních a třídních dokumentů.

Práci jsem rozčlenila do sedmi hlavních kapitol, které byly podrobněji rozebrány v dílčích částech. První kapitolu jsem věnovala Systému kurikulárních dokumentů v České republice, ze kterého vyplývají další kapitoly. Dále ve druhé kapitole byl charakterizován Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a jeho zaměření na téma českých tradic. Na ni jsem navázala kapitolou třetí o školním vzdělávacím programu, který vyplývá z rámcového vzdělávacího programu, a čtvrtou o třídním vzdělávacím programu, který vychází ze školního vzdělávacího programu. Tyto kapitoly jsem podrobněji popsala z důvodu snadnějšího pochopení, jak vzniká vzdělávací nabídka v mateřských školách a podle jakých dokumentů se mateřské školy řídí. Do páté kapitoly jsem zařadila téma českých tradic se snahou přiblížit, proč je toto téma důležité a co vše se děti mohou pomocí tradic naučit. V šesté kapitole jsem se věnovala shrnutí teoretické části, na kterou navázala část praktická, které byla určena sedmá a poslední kapitola. Ta se věnovala výzkumnému šetření, které hledalo odpovědi na hlavní otázky celé práce.

Při studiu odborných materiálů citovaných v této práci jsem lépe porozuměla systému dokumentů mateřských škol a jejich zpracování, které jsou důležitou součástí mého studia, a také jsem si prohloubila znalosti českých tradic. Domnívám se, že tato práce je velmi podrobně věnována tématu zpracování školních a třídních vzdělávacích programů a práci s českými tradicemi. Proto jsem toho názoru, že pokud by někdo nevěděl, jak toto téma v mateřských školách uchopit, nebo jak toto téma zařadit do školních a třídních programů, může pro něj tato práce být inspirací a zdrojem informací.

Věřím, že ti, kdo se zapojili do výzkumného šetření, vykonávají jim svěřenou činnost svědomitě a náplň těchto činností a rozvoj jim svěřených dětí je pro ně zdrojem štěstí, které jim umožňuje jejich práci dělat s radostí, optimismem a otevřenou myslí.

Resumé

Bakalářská práce se zaměřuje na využití českých tradic v mateřských školách a jejich zařazení ve školních dokumentech. Popisuje jednotlivé školní dokumenty, podle kterých se řídí učitelky v mateřských školách. Představuje nejznámější a nejdůležitější české tradice. V praktické části práce je vícepřípadová studie, která se pomocí rozhovorů a analýz jednotlivých školních dokumentů snaží odhalit odpovědi na otázky, jak je téma tradic zařazováno v mateřských školách do školních dokumentů, jaké tradice se v mateřských školách slaví a jak se s tímto tématem v mateřských školách pracuje.

Summary

This bachelor's thesis is focused on using Czech traditions at nursery schools and also their inclusion in school documents. There are described particular school documents followed by nursery teachers there. This thesis introduces the best known and the most important Czech traditions. There is a multi-case study in the field part which tries to reveal answers to following questions using interviews and analysis of school documents. How is the topic of traditions integrated in the school documents? Which traditions are celebrated? How do nursery teachers work with this topic?

Seznam použité literatury a pramenů

Tištěná literatura

1. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, s. 1124. ISBN 80-207-0438-8.
2. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
3. KUKAL, Petr a Jan VINDUŠKA. *Hovory a hrátky se zvyky a svátky*. Praha: Portál, 2010, s. 70-71. ISBN 978-80-7367-696-4.
4. KUPCOVÁ, Zuzana a kol. *Činnosti ke svátkům a tradicím: v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2016. ISBN 978-80-7496-292-9.
5. PITTROVÁ, Pavlína. *Český rok: Lidové tradice a zvyky*. Praha: Fragment, 2016. ISBN 978-80-253-2709-8.
6. PRŮCHA, Jan a kol. *Předškolní dítě a svět vzdělávání: přehled teorie, praxe a výzkumných poznatků*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-323-5.
7. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.
8. SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al. *Manuál k přípravě školního (třídního) vzdělávacího programu mateřské školy*. Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005. ISBN 80-87000-01-3.
9. SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al. *Praktický průvodce třídním vzdělávacím programem mateřské školy*. Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2006.
10. SMOLÍKOVÁ, Kateřina et al. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021.
11. SVOBODOVÁ, Eva a kol. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010, s. 32. ISBN 978-80-7367-774-9.
12. SYSLOVÁ, Zora a kol. *Didaktika mateřské školy*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-276-6.
13. SYSLOVÁ, Zora a Lucie ŠTĚPÁNKOVÁ. *Třídní projekty v mateřské škole*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1480-9.
14. ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: Původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9
15. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVIČKOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
16. TINKOVÁ, Eva. *České svátky a tradice*. Computer Media, 2010. ISBN 978-80-7402-078-0.

Elektronické zdroje

1. *České tradice magazín* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://cesketradice.cz/>
2. *Kudy z nudy* [online]. Praha [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/ceska-nej/kulturni/cesky-folklorni-rok-zvyky-a-tradice?fbclid=IwAR0mNdVJDFIqnQhiqXoNd9rAOY62-LbtMshUpmtzONFoliWfcR7hctgXEtw>
3. *Česka z Česka* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.ceskazceska.cz/>
4. *Děti.Víra.cz* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://deti.vira.cz/kalendar/vanoce/vanocni-pribehy-a-vypraveni/>
5. *Milujívánoce.cz* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <http://www.milujivanocce.cz/cs/clanky/vanocni-koledy>

Seznam použitých zkratk

Zkratky použité v teoretické a praktické části

RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
TVP	Třídní vzdělávací program
Např.	Například
Inspis	Modul pro práci s ŠVP (portál České školní inspekce)

Zkratky použité pro identifikaci zdrojů dat u jednotlivých případů

U1_O1	
U(x)	Učitelka, x = označení případu
O(x)	Otázka, x = označení otázky

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1 Příklad možného naplňování cílů jednotlivých vzdělávacích oblastí prostřednictvím tématu lidových tradic	16
Tabulka 2 Charakteristika mateřských škol.....	42
Obrázek 1 Ukázka kódování č. 1	62
Obrázek 2 Ukázka kódování č. 2	62

Seznam příloh

Příloha I. – Návrh otázek k bakalářské práci

Příloha II. – Ukázka přepisu rozhovoru č. 3

Příloha III. – Ukázka kódování

Přílohy

I. Návrh otázek k bakalářské práci

1. Jaké lidové svátky a tradice v mateřské škole slavíte a proč?
2. Jaké tradice jsou pro Vás jako učitelku nejdůležitější a proč?
3. Podle čeho se rozhodujete, jaké lidové tradice a svátky zařadíte do vzdělávacího obsahu?
4. Jak máte ve školním vzdělávacím programu české lidové tradice začleněny?
5. Jaké vzdělávací cíle sledujete, když jednotlivé lidové svátky a tradice zařazujete do vzdělávacího programu?
6. Jakým způsobem slavení lidových svátků a tradic u vás v mateřské škole nebo na třídě probíhá?
7. Můžete uvést nějaký příklad, jak s tradicemi pracujete?
8. Jakým způsobem jsou děti zapojeny do příprav oslavy svátků a tradic?
9. Jakým způsobem jsou zapojeni rodiče případně další partneři do příprav a oslav svátků a tradic?
10. Jaké další tradice kromě českých s dětmi dodržujete a proč?
11. Jaké zdroje pro oslavu lidových svátků a tradic v mateřské škole využíváte?
12. Co si myslíte o zařazování českých lidových tradic do současného vzdělávání?

II. Ukázka přepisu rozhovoru č. 3

V: Tak se dáme do toho, jako první bych se chtěla zeptat, jaké lidové svátky a tradice v mateřské škole slavíte, případně proč zrovna tyhle?

U: Takže, jelikož letos máme přímo třídní téma Rok s českými tradicemi, tak se snažíme slavit co nejvíc českých svátků, tradic a zvyků. Už jsme letos slavili posvícení, sv. Václava, Dušičky, věnovali jsme se rybařství, myslivosti a nedávno jsme slavili sv. Martina. Budeme ještě slavit další svátky jako advent, Velikonoce, Vánoce a další. Slavíme je proto, že se nám s Terkou, to je moje kolegyně, toto téma líbí.

V: A ty jsi věřící učitelka, slavíte to s dětmi po křesťanské stránce ty svátky, u kterých je křesťanský základ, nebo je s tím seznamuješ jen obecně?

U: Máš pravdu, že jsem věřící učitelka, a tak se snažím dětem předávat i nějaký základ o svátcích právě z křesťanského hlediska, ale nezabíhám do detailů, jelikož to není vhodné, když nejsme křesťansky založená mateřská škola. Některým rodičům by se to nemuselo líbit.

V: Dobře, a jaké tradice jsou pro tebe jako učitelku nejdůležitější a proč zrovna ty?

U: Nejdůležitější jsou pro mě právě ty křesťanské svátky jako Velikonoce, Vánoce, sv. Mikuláš, sv. Martin a sv. Václav. Podle mne jsou toto nejdůležitější české tradice. Letos jsem zařadila i téma sv. Ludmily.

V: To je zajímavé, a podle čeho se s kolegyní rozhodujete, jaké lidové tradice a svátky zařadíte?

U: Většinou se rozhodujeme podle jedné bakalářské práce, kde to má slečna, teď si nevzpomenu na jméno, rozdělené do období, kdy se co slavilo, a podle toho se řídíme. Taky si vybíráme témata, která nás baví, a máme k nim nějaký vztah, například při adventu vyrábíme věnec, při posvícení pečeme s dětmi koláče. Případně máme ještě na třídě papír, takový „kalendář“, kde máme sepsáno, co se kdy slaví.

V: A máte toto téma začleněné i ve vašem ŠVP?

U: Celá školka tam máme začleněné myslím Vánoce, Velikonoce, Dušičky, myslím že i Halloween a sv. Martina. Ostatní tradice máme zařazené ve vlastním třídním vzdělávacím programu.

V: A jaké cíle sledujete, když zařazujete jednotlivé lidové svátky a tradice?

U: Cíle sledujeme podle toho, v jakém tématu je daná tradice zařazena. ŠVP máme rozdělené do pěti oblastí a k nim přiřazené cíle, a tak je sledujeme podle toho, ke které části tradice patří. Jedním z hlavních cílů ale je třeba poznávání kultury, poznávání okolí (u nás například chodíme kolem kapličky zasvěcené sv. Václavu).

V: A jakým způsobem slavení a samotné seznamování s tradicemi ve školce probíhá?

U: Většinou se snažíme najít, co se k dané tradici dá upéct. Děti samy se na pečení podílejí a zažívají je tak všemi smysly. Snažíme se taky dětem představovat tradice pomocí pohádky „Chaloupka na vršku“, kdy děti vidí, jak se dané svátky a tradice slavily dříve, a my jim pak ukazujeme a vysvětlujeme, jak se slaví dnes.

V: A děti se teda zapojují do pečení a ještě nějak se zapojují do příprav a oslav?

U: Děti třeba vyrábějí a připravují pro maminky dárečky, vystoupení, pečou nějaké dobroty, nebo se podílejí na výzdobě třídy.

V: A zapojujete taky nějak rodiče do příprav?

U: Rodiče dětem nosí pomůcky, např. lampiony na lampionový průvod. Nebo se samy účastní nějakých společných akcí, pořádáme adventní trhy, besídky. Pokud znají někoho, kdo pracuje na zajímavém místě, dají nám typ a my si poté zařídíme vlastní různé exkurze.

V: Když jsi mluvila o té pohádce „Chaloupka na vršku“, jaké další zdroje využíváte k tomuhle tématu?

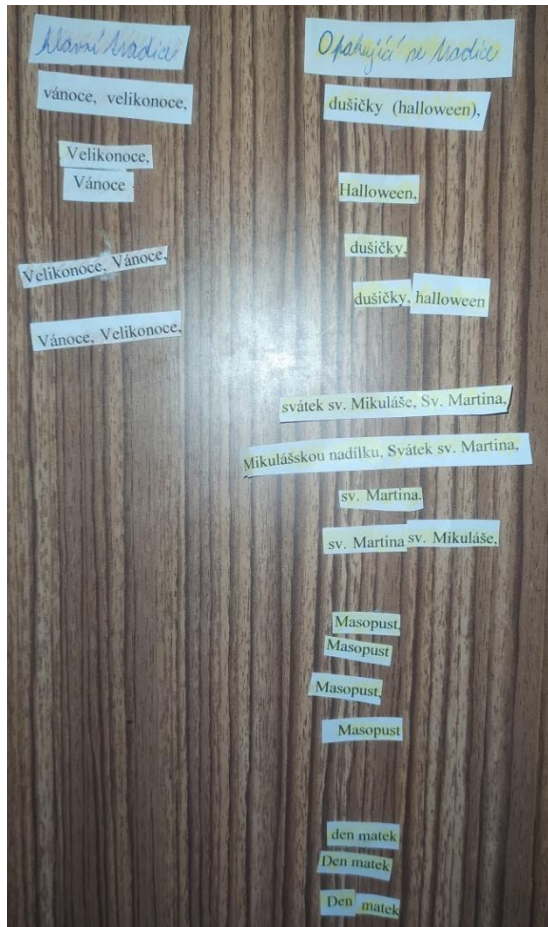
U: Tak určitě využíváme tu Chaloupku na vršku, ta je na YouTube, jinak taky používám stránky ČT Edu a ČT děčko, knížky Rok s českými tradicemi a já používám ještě metodiku: Naplnil se čas od Franze Ketta, jsou k tomu i stránky, kdyby ses chtěla podívat.

V: Děkuju, určitě se podívám a na závěr se chci zeptat, co si myslíš o zařazování českých lidových tradic do současného vzdělávání?

U: Myslím si, že je dobře, že se tohle téma zařazuje. Děti tak poznávají naši historii, co se kdy a jak slavilo. Není špatně, když děti jednotlivé tradice poznávají a zažívají. Budou je potom moci předávat dál.

III. Ukázka kódování

Obrázek 1 Ukázka kódování č. 1

Obrázek 2 Ukázka kódování č. 2

